

KOSSUTH

ÉS

P E R C Z E L.



AJÁNLJA

A HONVÉD-EGYLETEKNEK ÉS A MAGYAR NÉPNEK

ÁLDOR IMRE.



PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.



1868.

Semmi sem jellemzi annyira a nagy embereket,
mint az, hogy versenyzés közben féltékenység nélkül
maradnak.

Fox.

Vis consilii expers mole ruit sua.

Szándékosan halasztám máig e néhány sor közrebocsátását. Nem mintha perczig is haboztam volna: melyik részén az igazság vagy mintha a közvélemény magatartását lestem volna, hogy a történeti okmányok és megczáfolhatlan adatok Brennus kardját vethessem a netán bizonytalanul ingadozó mérlegbe;

saját ítéletem s a fölött, hogy Perczel nemtelen kifakadásaira az ország minden zugában millió torokból fölhangzó egyhangu „éljen Kossuth“ lesz a megtorló válasz, elejétől tisztában voltam s ha mégis vártam, vártam majd két hétig e füzet kiadásával, egyedül azért történt, mivel magam is osztozván az országos indignációban, sem a kellő határon túlragadtatni, sem a higgadt fejtegetés meggyőző érveit a Perczel támasztotta szóváltások és dulakodások zajától elnyomtatni nem akartam.

Történetünkben lelhető a legszebb példa, hogy az igazság kezében egy törékeny ág is elég hatalmas, hódító fegyver jogtalan támadások legyőzésére; Perczel, a jelenkor „Orlando furioso“-jával szemben is bátran beszélhetünk hát az elnézés és mérséklet hangján, midőn lázas fő és háborgó szívtől sugalt s a miveltség legmélyebb fokán is alulmaradó kifejezésekkel tarkázott merész és valótlan állításait igaz értékekre visszavezetni igyekszünk.

Ennyit azonban okvetlenül szükségesnek tartok. A 48-ki fényes és a mai szomorú napok közt épen két tized köde fekszik. Hosszu idő, alkalmas feledtetni sokat, kivált ha egy absolutistikus kormány kegyetlen kézzel igyekszik elszakgatni a szálakat, melyek a nép szívéét a mult nagy személyei, eseményei és tetteihez fűzik...

Ha tehát vétenek, kik ama kor szereplői lévén — nem munkálnak minden erővel azon, hogy a köd eloszolják s a tiszta igazság napja felragyogjon, mennyivel hibásabb, mennyire bűnös Perczel, ki védhetlen indokokból visszaélve a bizalommal, melyet a véletlen kegyének inkább, mint saját érdemeinek köszönhet, az absolutismus rombolását betetőzi, a történetet meghamisítja, tényeket költ és ferdit s lábbal tapos oly babérkoszorun, melyet lázas álmában egy ember fején lát, de hogy a nemzet helyezé oda önmagát, saját nagyságát koszoruzva meg legjelesb fiában, beismerni iszonyodik.

Én is ott voltam a Dunaparton a sokezer közt, kik a visszatérő tábornokot harsány „istenhozottal“ alüdvözlék; egy vezetésem alatti napilapban hasábokat szenteltem diadalutjának s másutt és más alakban is közreműködtem, hogy népszerűsége gyarapodjék és hatásköre szélesbüljön s isten a tanum, hogy vérző szívvel teszem, midőn ma pálczáat török ősz feje föltt s reszkető ajkkal, de nyugodt lelkiismerettel kiáltom feléje Petőfy szavait:

„Nem én tépem le homlokodról,
Te magad tépted le a babért!“

Semmi kétség, hogy Perczel öntudatlan eszköz a jezsuiticus számítás kezében. Megcsalták, midőn baráti részvétellel szítogatták keblében egy méltatlan

gyűlölet hamvadó szikráját, hogy pusztító lángokban lobogjon föl... de ez nem mentség számára s bár a sír mindentkiengesztel s így az ő emléke iránt is kiméletesb lesz, lehet majdan az utókor: a jelen nemzedék kell hogy elforduljon az élőtől s azon erkölcsi halottak közé sorozza, kiknek sorát újabb időben Görgey nyitá meg s Perczel vajha bezárná mindenkorra!

A balsors sokat elrabolt nemzetünktől; hitét a becsület, nagyság és jellemben nem. Még néhány ily fájdalmas csalódás, még több oly keserű kiábrándulás mint ez s a rohamosan fokozódó demoralisationak nincs többé mi gátot rakhat s — Magyarország nem lesz, csak volt!

* * *

Mielőtt a történet tanuságát Perczel ellenében igénybevenném s megtámadhatlan adatokkal bizonyítanám be, mily ingoványos térre ragadta őt a féktelen dühében vak szenvedély, hadd álljon itt előzményül és szükséges tájékozásul kivonatilag az a hirhedt beszéd, melynek hatását igen, a szónokot megbélyegző tételeit azonban megsemmítni még ő maga, még nagy tettek s egy dicső halál sem képes többé!

Tartatott a budapesti honvédegylet közgyűlésén s így hangzik:

Tisztelt bajtársak! Mindnyájan tudjátok azt, hogy 8 hónap előtt, midőn e hazába beléptem, első szavam az volt mely azóta az egész országot áthangzotta, hogy életemet a haza tökéletes szabadságának helyreállítására, s mindenek felett az államiság első postulatumának a hadseregnek helyreállítására fogom szentelni. És kérdem, 8 hónap óta ejtettem-e egy hangot, tettem-e egy lépést, mely ezen ösvénytől melynek élére nemzetünk közbizalma állított, eltávolított volna?

Midőn beérkeztem az országba Jókai Mór hazánkfia a „Hon“-ban leírta azon zászlót, leírta ékes szavakkal, csillogó betűkkel, a mely alatt szereztem nemzetemnek a 48-diki törvényeket; mondhatom hogy szereztem, mert szereztem is valóban, ha nem is magam, de mindenesetre mint egyik határozó tényező, és azok megvédését is eszközöltem.

Elég magasan lobogtattam e zászlót, a melyre mindaz, mire a hazának szüksége van, mind az, miben üdv és boldogság van, aranyozott betűkkel van felírva. Nem alattomos utakon, nem cselszövényekkel, hanem nyílt elhatározott tiszta eszközökkel iparkodtam célzt érni, iparkodtam diadalt szerezni ügyünknek.

Mindnyájan tudjátok azt is, hogy midőn az országgyűlés által csekélységem is megválasztatott azon testületbe, a mely a 1866. 12. t. cz. által az ugynevezett közösügyi tárgyak elintézésére lőn kirendelve, kötelességemnek tartottam úgy mint más honfitársaim is elvállalni ezen missiót, s felmentem Bécsbe.

Felmentem azért, hogy azon még senki által nem ismert institutióban részt vegyek; részint meggátoljam, hogy ezen institutió, s ennek munkássága egy oly ösvényre tereltessek, mely talán hazánk jövőjét veszélyeztetné, részint azért, hogy a honvédség ügyét ott is hathatós szavakkal úgy iparkodjam előmozdítani, miszerint annak érvei, igazságai oda jussanak, a hol az mindenekelőtt megoldást nyerhet.

Felesleges lenne kérkednem azzal, hogy mit tettem oda fenn Bécsben, annyi bizonyos, hogy oly tisztán, oly fényesen oda állítottam mind a nagy hadsereg érdekeit, mind annak szükséges voltát, hogy a honvéd sereg visszaállítsák, a mint csak ezt balandó képes volt tenni.

Egész életem feláldozás volt a hazáért, szegényen mentem ki a hazából, ma is szegény vagyok, 13 élő gyermek atyja; nem fogadtam el soha senkitől jutalmat, és csak hazámtól fogadhatok el, visszautasítottam mindent, még a legjobb szándékban történt kínálásokat is. S mi történt? Akkor, midőn hazám szabadságának előmozdításában, honvéd-

társaim legszentebb ügyének kivívásában fáradozom, akkor épen azon testületben szenvedek bántalmat, a melynek baráti kezeket nyújték, s a melynek becsületét, tekintélyét iparkodtam fentartani.

18 éven át kinpadon hevertem, mint a szegény haza, némán, panasz nélkül. — Soha egy cikket, röpiratot, memoir-t nem irtam. S miért? Azért, mert kimondhatlan bántalmakat szenvedtem 1848—49-ben.

Három sereget szereztem hazám megmentésére, mindig teljes siker koronázta eljárásomat, s a gyáva kajánság háromszor szövetekezett a lelkiismeretlen hatalommal. A sereget kiragadta kezem közül. Lefegyvereztek, megrontottak, hogy aztán a hazát is megronthassák.

S én külföldön, akkor, midőn egész Európa hazánkat dicsőítette, én, ki egész életemet hazámnak áldoztam, merészeltém volna-e nemzetemet nyilvánosan vádakkal illetni?

A kinpadon hevert a szegény haza s én elhallgattam fájdalmaimat, türtem, szenvedtem, bíztam az Isten igazságában, hogy eljövend az idő, midőn nemzetem is a kinpadról leszálland, s számomra is eljövend az igazság országa. S nem is csalatkoztam hitemben.

Hajadon fővel, fegyver nélkül jöttem be az országba.

S a szent haza tárt karokkal fogadott, s az egész népoly üdvözlést adott, melyet még magyar nem nyert soha. — És végtelen elégtétel jutott nekem a szenvedésekért. — Leborultam nemzetem nagysága előtt, mely igazságot szolgáltatott akkor, mikor az isteni gondviselés neki is igazságos elégtételt adott. (??)

S kérdelem, mióta benn vagyok az országban, nem arra volt-e irányozva minden törekvésem, hogy békét tartsak fel közöttetek. Iparkodtam mindenkivel barátságban szép szóval egyetértést létesíteni. — Feledtem a multat, senkinek szemrehányást nem tettem, megbocsátottam.

S ezen szót „bocsánat,” melyet a lánczhidnál kimondottam, s mely egész Európát áthangozta, mindenkire felüre és alura egyiránt alkalmaztam, mert nem csak felüre vala irányozható vádam, hanem valljuk meg — bizon

országunkban nemzetünk részéről is történtek sok dolgok, melyek annak vesztét előidézték.

S kérdelem: van-e nagyobb bűne egy nemzetnek, mint a hálátlanság; van-e nagyobb bűne, mint mikor a gonoszt fölemeli, s hű szolgáját lealázza?

Én feledve mindezen bántalmakat, és újra kész egész életemet feláldozni azon hazának, mely nekem rendkívüli elégtételt adott, ép oly óriási elégtételt, mint vala a bántalom maga, nem csak hogy mindent elkövettem, hogy közöttünk a békét tentartsam, sőt nem egyszerűen azon központi bizottságban elhallgaték, eltűrék dolgokat, iparkodtam kiegyenlíteni olyakat, a melyek igazságérzetemet sértették.

Perczel ezután a központi bizottsághoz való viszonyát s az összeütközés eredetét és lefolyását adja elő, persze saját módja szerint. A bizottság válaszát „függelékül” közöljük. Meséjét így zárja be:

„Erre én, miután már keserűn tapasztaltam, hogy ezen központi bizottságban keletkezése óta egy oly irányzat, egy oly vélemény különbség létezik, amely határozottan nemcsak az ügy kárára van, melyet én képviselek(?) de személyem ellen is van intézve. — miután azt tapasztaltam, hogy ezen bizottmányi többség — ugynevezett többség — tudja isten micsoda források, micsoda tekintélyek támogatása vagy izgatása alatt egy törekvést bír és tart, melyet én hazámra nézve veszélyesnek és nemcsak törvényeinkbe, de az erkölcsiségbe is ütközőnek tartok, — s látva azt, hogy minden kimélet, mérséklet, minden engesztelődés, melyet követtek, nem birta őket megtartani azon keretben, a melyben illő hogy ügyünk vezettessék, — én azért a már ismételt megsértés után kötelességemnek tartottam kijelenteni, hogy én ezennel a bizottmányi gyűlést feloszlatom s ezen ügyet az összes honvédség elébe terjesztem. Amint az alakuló bizottmány gyűlésében kijelentettem, két veszedelem fenyegeti a hazát: a lelkiismeretlen kuruzsolás s az ez által költött babona egyrészt; másrészt a reactio emberei, kiknek nyilatkozatát most Bécsben hallottuk.

Akkor is kimondottam, hogy Scilla és Charybdis közt

evezünk, kimondottam, hogy nem hagyom magam eltántorítani azon ösvényről, melyen állottam, haladtam a mai napig. Nyíltan mondjuk ki a szót: ők Kossuth Lajosban esküdnek.

Ime hát tisztában vagyunk egymással, én nyíltan kimondom azon véleményt, amit szükséges, hogy bajnoktársaim szintén tudjanak.

Ezen nemzetnek története, utóbbi rendkívüli nevezetes történelme, az 6 ezer éves állami léte különösen, három szakra oszlik.

Az első 843-tól 848-ig arany korszaka nemzetünknek, a hol mondhatni halálos lethargiájából felébredve néhány jeles, szegény író lelkesítése folytán, később több honfium odaadása következtében, a nemzet segítve az isten által, mely a jó munkát sikerrel koronázza, — 1848-ban teljes diadalt ült.

Amint az országgyűlésen is kimondottam, ez volt arany korszaka nemzetünknek. Páratlan nem csak hazánk ezer éves történetében, de mondhatom Európa bármelyik nemzetének legjelesebb eseményei között. — Amint országgyűlési beszédemben is kimondottam, ez nem egy ember műve volt; nem Kossuthé, nem az enyém, ki vele 1848 előtt karöltve jártam, egy zászló alatt küzdöttem; nem egy, hanem sok száz hazafié, kik közül többen minket megelőztek, akik-től én és Kossuth is tanultunk.

A második korszak volt, midőn 1848-ban először a francia februári forradalom, később a bécsi forradalom következte, mely megelőzte a márczius 15-iki napot.

1848-ban márczius havában felszabadult a nép az urikény alól, felszabadult a nemzet az idegen hatalom bitorlása alól, Kossuth miniszter lett.

En szintén hivatalt vállaltam a miniszteriumban, rendőrfőnök levék.

Kossuth megtörve térvén vissza Pozsonyból a juliusi országgyűlés megnyitásig több heteken át betegen feküdt Budan. És én kimondhatlan nehézségekkel küzdve az átalakulás első napjaiban, most a zsidók elleni lázadás, most a mesterlegényeknek mesterükkel való viszályuk, most mindenféle reactionalis izgatások, a nemzetiségek felébredő

mozgalmai közepette, — midőn iparkodtunk egyrészt az ország fővárosaiban rendet tartani, másrészt lássuk mit tettem.

Nem nyugodtam, hanem azon kedvencz eszmémet, mely már 1842-ben bennem megfogamzott, — itt van Kossuth hirlapja bizonyságul — kivittem. Megindítottam a magyar hadsereg alakítását.

Első ejtettem ki a szót honvéd, legelső tettem indítványt azon motívumokkal, melyekkel ma is élek; előállottam és azt mondván: Mit használ a márcziusi oszlop emléke, mit a 10 millió megszavazása a vaspályákra és a csatornákra, hisz a reactió csak vár, bujtogatva, hogy mire alkalma lesz, ismét ránk rontson, szét szakítson! Sereget kell teremteni. Ime itt van egy másik lap, melyben le van írva, hogy figyelmeztetém a nemzetet arra, miként járt a 13. században a tatárjárás, a 16-ban a törökinvasio alatt; midőn elbizakodás, gondatlanság és kajánság a készületlen országot végveszély örvényébe sodrá. Vigyázzon mondtam, hogy a 19. században az Oroszok várható beavatkozása s betörése folytán hasonlóan ne járjon.

Indítványoztam 100 honvéd zászlóalj alakítását.

Gróf Teleky Lászlóval, Fényes Elekkel felmentünk az akkori miniszterelnökhöz, azonban százat nem tudtunk kiszkölni, csak 10-et engedtek. De erre nézve is sajnós, az történt, hogy osztrák hadnagyok kezdék a toborzást. — Mit tettem én akkor mint rendőrfőnök, felnyitottam saját hatalmammal, — mert nagy hatalmam volt akkor, mert nemcsak Kossuthban esküdött a nép, hanem kissé bennem is mint most, — felnyitottam a muzeum egy termét, honnan a beiktatottakat magam vezettem a városházába és felesküdtettem.

Nemcsak indítványoztam 48-ban, nemcsak legelső toboroztam honvédeket, de mint látni fogjátok az első magyar honvédsereget magam alakítottam. És megválasztottak engem több helyen a juliusi országgyűlésre képviselőnek. Kossuth is egészséges lett azonban. — Ott vannak az akkori Közlönyben mindkettőnk beszédei, melyeket az országgyűlésen mondánk, olvashatjátok. — Nem én hagytam el a zászlót, mely alatt küzdöttünk.

Akkor is kimondottam, hogy ne adjunk segítséget az olaszok ellen, kik mint mi küzdenek hazájukért, szabadságukért. Sőt midőn láttam, hogy a miniszterium is melynek Kossuth volt szónoka, ezen veszedelmes nemzetellenes politikák követi, letettem hivatalomat!

Voltak katonáink. Ott volt Bács-Bánátban 30 zászlóalj gyalogság, 4 ezred lovas, 150 ágyú, hanem oly férfiak vezénylete alatt állottak, kik semmikép sem valának barátai ügyünknek, — osztrák tábornokok alatt.

Ekkor felkelék és mondtam: oda állítjuk e a mészárszékre a derék honvédeket, a vitéz huszárokat e vezénylettel? magyar szervezet kell nekik, magyar vezér! És midőn nagy erő daczára másodszor nem tudták Szt. Tamást bevenni, felállottam, és kimondám az „árulás“ szót.

Ez történt augusztus 20-án. Olvassátok a beszédek, és ítéletek belőlök. És ki volt az, ki azt indítványozá, hogy az országgyűlés által én megrovassam?

Tetszik tudni azon nevet? — És még kényszerítettek mint képviselőt, ki hazám szent ügyét védtem, s magamat érette áldoztam! hogy az áruló tábornok segédével párbaft vivjak. Én letettem erre hivatalomat, miért nem tette le Kossuth is a miniszterséget?!

Alig mult el 2 hét, augusztus 20. után jön a pósta, hogy Jellasics betört, átjött a Dráván, az egész országban mindenhol vész uralg. Nyitrában, Trencsinben tót tábor állott, Erdélyben oláh lázadás, Bács-Bánátban a rácز lakosság fegyverben! a magyar honvédsereg visszavonult Fehérvárig.

És ugyanazon Kossuth Lajos szeptember 15 feláll és azt mondja, — olvassátok a közlőnyt: „Nagy veszedelemben van a haza, szükséges hogy ember álljon elő, kiben elég tehetség és energia van, és mentse meg a hazát! Menjen ki, ugy mond tovább, Perczel Móricz!“

Alakitottam tehát Nyáry Pállal, Teleky Lászlóval, Madarász Józseffel, Kállay Ödön, Palóczy László, Kubinyi Ferencz, Salamon Lajossal, Perczel Miklóssal, Sembery Imrével honvédelmi bizottmányt, és nem mi tértünk Kos-

suthhoz, hanem Kossuth jött hozzánk a minoritásba, melyet nem rég törpe minoritásnak neveztek!

Toborzottam négy zászlóaljat, alakítottam a Zrinyi csatárokat; Miklós és Sándor testvéreim Tolnában 1500 embert toboroztak; unokatestvérem Antal szintén az én nevem alatt Baranyában csapatot állított; Sárközy derék ipam, Thaly Zsigmond és mások a nemzetőröket Komáromba vitték és meggátolták, hogy a miniszterium által oda küldött császári hadsereg elfoglalja.

Mit tettem én ezután? Kimentem az ellenség elébe Pákozdra; megállítottam a mindig visszavonuló sereget; halállal fenyegettem a tábornokot, ha nem küzd; kijelöltem a csatátért. Meg van írva mindez a történelemben. Nem Kossuth volt ott, én voltam ott!

És midőn az osztrák tábornok, ki harczinkat ott parancsolta, azt mondá, de hát az önök csapatai és a tolnaiak majd elszöknek az első ágyulövés elől; ekkor azt feleltük éfi és testvéreim: „de már inkább egy ágyulövére szökjenek meg, mint ágyulövés nélkül!“ És a csapatok visszaverve 5 horvát zászlóaljat, elsőik állottak meg diadalmasan, és megmenték a hazát az örökös gyaláztatól. Ezzel szereztem nemzetemnek Pákozdot, Ozorát, Letenyét és Fridaut! Ez volt az első magyar hadsereg; ez volt magyarul vezényelve, az egyedüli, a többi mind németül volt parancsolva. És a haza meg volt mentve! (??)

És kérem, nem az osztrák ellenséggel, nem Jelasicscsal volt nekem a legnagyobb bajom, hanem azzal, hogy a hazának nem egy legjelesb fia kétségbeesve feladta az ügyet. És azok közt kik feladták az ügyet, kik még Pesten sem maradtak, mint kötelességük lett volna, hanem ellenkező irányban mentek, — azok közt Kossuth volt, ki Szegedre ment.

Magyarországot kedves bajtársim azon időben nem Szegeden mentették meg. És mikor meg volt nyerve a csata, akkor könnyű volt azt mondani, hogy „hisz azok a rablók megszöktek, Perczelnek csak szerencséje volt!“

Ezek egyebet sem tettek, mint áskálódtak azon, hogy tudnák érdemeimet leszállítani, — és kihuzták a lotteriából, kit? Azon egyént, kit én vádoltam 48—49-ben, hogy a haza

és a honvédlügy ellen nagy bünöket követett el, s kit Kossuth teremtetett, folyton felemelt, utoljára generalissimusnak nevezett ki, végre dictátornak tette. Ez egyént árulónak nevezni nekie, csakugyan nincs joga!

Ha áruló volt Görgey, akkor Kossuthnak a történész nem adhat más nevet, mint hogy a leggyengébb és legnyomorultabb kormányzó volt a világon, vagy hogy maga is áruló volt.

Hosszas volna az egész táborzás történetét most leírni, végére megyek tehát.

Mondám hogy sereget szerzék, háromszor elhatározott tényező valék hazám megmentésében; ugyancsak háromszor kényszerítetttem ezen általam szerzett és diadallal koszorúzott sereget átadni másoknak. Julius 29-én történt az utolsó Szegeden. 35 ezer emberrel vonultam le Hajnau 70 ezer embere elől Szegedre. — Itt van Ramming osztrák tábornagy irata, ki azt mondja, mily csodás, szinte megfoghatatlan sebességgel, mint a gomba nőtt ki új meg új sereget a Tisza- és Duna közt Cegléd és Szolnokon. — Mozgalmaimmal kiűztem Debreczenből a muszkákat; Turánál egy fényes lovasági csatát küzdöttem, minek háborunkban párja nincs, a melyről maga az orosz is a legnagyobb dicsérettel emlékezik.

A legnagyobb melegben, készületlenül levonultam a legnagyobb rendben Szegedre; mire oda értem, már tudtomra adták, hogy ki van már kiáltva a fővezér.

A gonosz ármány szövethetve a gyáva kaján-sággal, sietett kiküszöbölni azon egyént, ki tán még megmenthette volna a hazát.

Igen megmenthettem volna, mert leghitelesb adatokkal (?) kimutatom, hogy midőn Turánál küzdöttem, Paskievics fővezér Freitag tábornokot küldte Hajnauhoz, hogy ki akar vonulni Magyarországból, hanem az árulás sietett lehetlenné tenni az oroszoknak a kivonulást. Letettek. — Megmondottam akkor Szegeden január 29-én Kossuthnak, mi lesz nem sokára jutalmuk. Itt van napiparancsom is. Hatalmamban állott volna akkor őt is elfogatni, mert a nép mindig mint ma is, hozzám szíttott, és mit tettem? Azt mon-

dám, hogy mintsem viszálylyal fertőztessem meg a szent ügyet, bár hiszem hogy, ha támogat a kormány, még ekkor is megmentem a hazát, de ez ellenségeskedés és viszályok közt lehetlen; inkább legyőztem magamat, tiszteimnek, kik hozzám jöttek mondva, hogy fogassam el Kossuthot, ezt felelém: „Nem!” három a táncz; háromszor tettek le, lehetlen tovább mennem, meg vagyok törve, lelkem szét van zúzva, érzelmeim elfásulvák: Oda adtam a parancsnokságot.

És mi történt? 9 nap mulva az idegen kalandor, ki seregeinket vezérelte, folyton verette magát. A temesvári csatában, melyben Bem vezérlete alatt mint önkénytes vettem részt, és melyben a csatatért — a szó szoros értelmében — utolsó hagytam el.

Elveszett minden, elveszett a haza; és Kossuth azon egyént, kit most mindnyájan, ő s az ő emberei árulónak neveznek, de kit akkor nem neveztek annak, dictátornak nevezte ki: és Kossuth elhagyta a hazát, gyáván hagyta ell

Kereszttel hátamon mentem külföldre, 18 éven át sokat szenvedtem azon öntudatban, hogy nem az osztrák reactió, melynek hadait — elkésésünk és mulasztásaink daczára is — megvertük, — nem a felizgatott nemzetiségek, melyeknek csapatjait játszva vertük szét, s embereit mint birkákat fogdostuk össze, — nem maga a muszka, ki későn jött, csiga léptekkel gyanusan haladve előre, vesztette el a hazát: hanem maga hazánk legünnepeltebb embere.“

Ime: ezek a fő mozzanatok, melyekre reflectálni akarok. Mond ugyan Perczel a kormányzó külföldi élete és szerepléséről is tömérdek valótn, költött vagy ferdített dolgot, mond talán még merészebb, még lázasabb ajkkal szabadon érezve itt magát a hazai közvélemény és ezernyi élő tanu ellenőri nyügétől, de hogy ezekre feleljek, fölment a remény, miszerént Kossuthtal számkivetésben maradt jeles honfitársaink valamelyike több sikerrel veszi tán majd föl e téren a keztyűt, mint cáfoló adataim sokasága daczára én tehetném, fölment továbbá az is, hogy kimutatva a

beszéd első felének szándékos — valótlanságait, a másik önmagától összeomlik romjai alá temetve a szerencsétlen tábornokot is.

Valóban: szerencsétlen most, mint egész életén át!

A Perczel-család tagjai kivétel nélkül szép elméleti tehetséget, de egyuttal oly beteges véralkatot örökölték katonás szabásu apjoktól, hogy a józan ész és romboló szenvedély közt perczig sem pihenő küzdelemben majd mindig ez utóbbi kerekedett fölül s így minden cselekvésöknél a végeredmény ugyanaz volt, mint ha mit az erőtlen balkéz építne, a serényebb jobb ismét fölforgatná azt.

Több az árny folyton és mindenben, mint a — fény.

Miklósról a különben derék katonáról írja Gyulai Pál, hogy 49-ben, midőn a katonai fegyelmet sértve Damjanichsal összetűzött, Vörösmarty — hajdani tanítója — mentette meg életét. Damjanich már kiadta az elfogatási parancsot s haditörvényszék elé akarta állíttatni. Vörösmarty személyesen ment a hős tábornokhoz, ki a nagy költő „koszorus lant“-ját jól ismerte és tisztelte s közbenjárásával valóban sikerült is a heveskedő fiatal ember fejről a zivatart elhárítani.

Móriczért is mindent megtett Vörösmarty. Csilapítá, mérséklé őt szüntelen, s hogy intései, tanácsai falrahányt borsó lettek, nem az ő hibája.

Perczel Mór már gyermekkorában javithatlan volt. Zabolátlan fantázia és korlátokat nem tűrő véralkat korán elérhetlen vágyakat és akkora ambítiót ébresztettek lelkében, melyet a valóság, a tények — a beteg lélek legjobb gyógyszerjü zuhanya! — nem bírtak elnyomni.

Ez nem menti, de megfejt, hogy örökkön örökké a végletek embere volt, s izgalmas életében számtalan a perc, midőn a beszámítás csaknem lehetlenné válik. Szelleme elejétől bizonyos rögeszmék rabja s miután az önámítás hazug nyelve a meggyőződés fényes színeibe öltözteté elfogult szeme előtt e rettenetes kórt, annyi tized tarka, közben lesújtó eseményei maig sem tudták tiszta öntudat és higgadt ítélthez segíteni őt.

Különben is Richelieu-vel tartván: „Celui qui parle haut, a raison aux yeux de la foule“ nagy hangon szokott mindig — nagyitni jól roszat, aszerént amint személyes rokonszenve vagy ellenszenve sugja. S arról, hogy elveti a sulykot, még csak nem is álmodik. Ő valóban hiszi, a mit állit, miután előre beleéli magát, s a pillanat csak megnyitja a szellentyüt, hol a gépet fenyegető gőz sívítva rohan ki a légből...

Mig Kossuth legujabb leveleiben a nagy emberek jellemző szerénységével elhárítja magáról a 48-ki vívmányok őt pedig jogosan illető dicsőségét, s az utolsó napszámos s a közhonvéd jeltelen sirjának is juttat a nimbuszból, mely személyét környezi — addig Perczel habozás nélkül kapaszkodik föl az öndicsőítés szemétdombjára s kakaséhoz hasonló rikácsoló hangján kiáltja fülébe az új fölfedezésen bámuló világnak, hogy „a 48-ki törvényeket ő szerezte.“ Csoda-e aztán, ha azt is pirulás nélkül meri mondani, hogy „a bécsi delegatióban roppant dolgokat mielt,“ hogy „külföldről hazatérve oly fogadtatásban részesült, milyenben magyar ember még soha*), hogy „a dunaparton mon-

*) Hát Kossuth juniusi bevonulása Budapestre? Vagy Kossuth nemcsak nem jó „magyar,“ de egyáltalán nem is „magyar“ Perczel színe előtt.

dott komikus „bocsánat“ szava egész Európát áthangozta, „hogy... de ne folytassuk, elég ennyi is tájékozásul az olvasónak! S miután a hatóság is csak az örültség erőszakra vetemedő kicsapongásai ellen szokott föllépni,... a szelid örvöngők ellenben bántatlanul élnek azon zürzavaros eszmevilágban, melyet megbomlott agyrendszerökkel százféle változatban teremtenek maguknak,... ha Perczel szintén nem tenne egyebet, mint meglöpve másokat a mult és jelen minden dicsőségét magára aggatni, s Don Quichotte-ként kevélyen utálni az általa levert, valójában — nem létező ellenségre: hallgattunk volna mi is, sőt részvéttel s jó tetteiből fakadó rokonszenvvel vigyáztunk volna lépteire, de ő tulmegy a megengedett határon, kitör ábrándjai bűvös köréből s vakmerő kézzel nyúl a történet ércztábláihoz, hogy rájuk tapadjon, s ha már összezúzni gyöngé, legalább bemocskolja! S mivel akadtak roszelelkűek, kik ezért még tapsoltak s ujongásukkal, mint a spanyol arena viadorjai a vadat — még inkább felbőszíték az ugy is dühöngőt: beállott a tiltakozási kötelesség szomorú kénytelensége, nehogy e gonosz lárma csak egyet is megcsalhasson a messzről szemlélők csapatából....

Amit Perczel a forradalmi események, Kossuth személye és saját szerepléséről hirdet: utolsó betűig vagy egyáltalán nem igaz vagy — tulzás. S ha van, ki még nála is bűnösebb, az a — „Napló“ és a párt, mely a szenvedély hallucinatioja nélkül s az ellenkező igazság teljes öntudatával oly arczot vág, mintha a tábornok szavainak valódiságáról lelke mélyében meggyőződve volna...

Vegyük sorba a tábornok beszédének fontosb tételeit.

Első, hogy: a magyar hadsereget ő terem-
tette. Elnézve attól, hogy a hadügyminisztérium, mely
még akkor nem tekinteték pusztá czimnek hazánkban,
már maga involválta a nemzeti hadsereg eszméjét;
hogy a rác és szerb lázadás elkerülhetlen szükséggé
emelte az önálló magyar haderő országos ohaját; hogy
Szilágyi tanúságaként Kossuth volt, ki a miniszter-
tanácsban első hozta javaslatba: „önkéntes“-ek czime
alatt hadsereget toborzani; hogy — ismétlem mind-
ezek után és daczára mégis Kossuthé ismét, Kossuthé
egyedül a döntő tény érdeme ez ügyben is, bizonyítja
az — országgyűlési napló s minden azon korra vonat-
kozó forrás. Az ő remek, halhatatlan beszéde július
11-én szülte meg a — magyar hadsereget.

Hadd álljanak itt e nagyszerű szónoklati mű
zársorai:

— Végre uraim, meg kell említeni Ausztria irányábani
viszonyainkat. (Halljuk, halljuk).

Én igazságos akarván lenni, természetesen találom,
hogy a bécsi falakban létező hatalomnak fáj, Magyarország
felett nem rendelkezhetni többé. De azért, mert valamely
fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és
még kevésbbé következik, hogy valamely fájdalom iránti
könyörületből egy nemzet a maga jogait megnyirbáltatni
hajlandó legyen. (Nagy tetszés és éljenzés.) Igenis uraim!
megvannak, kétségkívül megvannak azon mozgalmak, hogy
ha egyebet nem, tehát legalább a pénz- hadügyitárczát ismét
a bécsi minisztérium számára visszaszerezni sikerüljön.
Mert hiszen a többi majd elkövetkezik. A kinek keze
egy nemzet zsebében s kinek kezében egy nem-
zet fegyvere van: az ezzel a nemzettel rendel-
kezik. (Igaz, igaz!) Világos összeköttetésben látszik lenni
ezzel a horvát mozgalom is; mert Jellasics azt nyilatko-
zatta, hogy neki nem kell szabadság, hanem csak az, hogy
Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi miniszte-

riumra bizassék. És a legutóbbi perczekben junius utolsó napjaiban lehullott a nyilvános titkok fátyola. A bécsi miniszterium jónak látta az ausztriai császár nevében megizenni a magyar király miniszteriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutralitást. Mintha mondaná, hogy az ausztriai császár a magyar királynak, azaz maga magának hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök uraim a miniszterium iránt ilyen vagy amolyan véleménynyel; hanem azt hiszem, hogy annyi honfui szives becsülésükre számithatunk, miszerint ne kelljen hosszasan mutogatnom, miként ezen fenyegetésre akként feleltünk, mint a nemzet becsülete megkívánta. (Tapsvihar, általános helyeslés s hosszasan tartó éljenzés.) Hanem épen midőn ezen jegyzék hozzánk s a mi feleletünk hozzájuk utban volt: ismét jött egy másik, melynek tartalma az, hogy mily rettenetes ember az a magyar pénzügyminiszter, miszerint ő a pártütő Jellachichnak nem akar pénzt adni. — Mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak megszüntettem a pénzküldést; valóban nem érdemelném, hogy szívjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. (Általános tetszés és zajos helyeslés.) — Hanem a bécsi miniszterium másképp vélekedett, ő szörnyű gondolatnak s a monarchia felforgatásairai törekvésnek nézte, hogy azon pártütőnek, ki a magyar király koronáját akarja szétdarabolni, a magyar király pénzügyminisztere nem akar pénzt küldeni. Fogtak tehát magukat, s ők küldtek a kedves pártütőnek — mint irák — száz ezer, de valósággal 150 ezer pftot.

Ezen tett, uraim! nagyszerű boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra uraim! mert azon miniszterium, mely ily politikában kereste tengődését, nincs többé. A bécsi aula elfujta. (Nevetés és általános helyeslés.) S én reménylem, hogy akármely tagokból álljon is össze az új miniszterium, érezni fogja, hogy csak az ausztriai császár iránt, ki egyszersmind magyar király is, a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők részére álljon ura és császára ellen, — ezen poli-

tikát Magyarország irányában nem követheti tovább a nélkül, hogy Magyarországot ne provocálja, a honunkbani pártütést gyámolítgató Ausztriának lábához dobni megszegett szövetségét, és másokat keresni hivebbeket. (Szünni nem akaró éljenzés és taps.) Nincsen semmi okom uraim! neheztelést legkevésbé is érezni az ausztriai nemzet iránt, neki csak erőt s kalauzt kívánok; mind a kettőnek még eddig híjával volt, a mit mondék, az az ausztriai volt miniszteriumot érdekelte, s reményilem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül az új miniszterium politikájának választásában. Tehát az ausztriai viszonyok itt, amott az al-dunai tartományok körülményei, a szerb lázadás, a horvátországi pártütés, a panszlavisticus agitatorok, s imittamott reactionalis mozgalmacskák is, mikre nézve Pest megyének érdemes alispánja s követje, ha specialitásokra ereszkedni kellene, hivatalos adatokat terjeszthetne elő, ezek együttvéve képezik a körülmények összegét, minélfogva mondanom kell, hogy e nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha a nemzet magát el nem határozza, hogy élni akar. (Tetszés.) És e veszély között hol és kiben keressük az országnak biztosítékát? Külszövetségekben talán? Nem kicsinyilem én a külszövetségek fontosságát, sőt azt vélem, hogy kötelességét mulasztaná a miniszterium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, a mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első percében mindjárt a miniszterium az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk, s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, melyek köztünk és közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közösek. És az angol hatalom részéről erre oly választ nyérénk, a minőt azon nemzetnek liberalis gondolkozásától s egyszersmind a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától várunk lehetett. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben saját érdekével megegyezőnek találandja.

Második Franciaország (halljuk). Én a francia nem-

zet iránt, mint a szabadság személyesítője iránt az ó világban a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de nemzetem életét az ő uralmazásától vagy szövetségétől feltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczen egy második 18-ki Brumairt látott, Franciaország e diktatúrának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy második Washington, de az is meglehet, hogy egy második Napoleont látand támadni, de annyi mindenesetre igaz, hogy tanulság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivására törekszik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a kellő korlátokon (zajos taps és tetszés). Szomorú eset oly nemzet körében, mint a dicső francia nemzet, hogy Páris utczáin polgárház által 12,000 polgárnak vére ontaték. Isten őrizzen saját keblünknek ily dulasától. — Egyébiránt akárminak alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiből, kit az Isteni gondviselés most ezen nagy s dicső nemzetnek élére állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelje fel a véres dicsőség templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van. Lengyelország is francia sympathiára támaszkodott, — a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé (tetszés). A harmadik a német birodalom. Uraim nyíltan kimondom, miként én érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel, és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni s együtt állani őrt a nyugoti civilisatio felett (zajos tetszés). Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elseje közé számítottuk hogy a mint Németország saját egysége felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azonnal két érdemes hazánkfiát, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt. — Frankfurtba küldöttünk, hol ők a magyar nemzet iránt tartozott, s e nemzet által meg is érdemelt tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy éppen a

frankfurti gyűlés és alakulás vajudásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, mellyel resultatumra lehetett volna vinni az érintkezést, s ez csak a Reichsverweser megválasztása után alakulandó minisztériummal történhetik, egyik küldöttünk most is ott van, hogy azon perczen melyben lesz, kivel hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefüzése iránt azon barátságnak, melyet köztünk és Németország közt fenállni ohajtunk, de úgy, hogy jogainkból, önállásunkból, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságaért és senkinek fenyegetése miatt, egy hajszálnyit se engedjünk (nagy taps és harsány helyeslés).

Tehát mert a veszély nagy, vagyis inkább nagygyá lehető veszély vonul össze hazánk láthatárán, annak elhárítására önmagunkban kell az erőt keresnünk mindenek felett. Élni csak azon nemzet fog, melyben magában van életerő, kit nem saját életerejé, hanem csak másoknak gyámolítása tartogat, annak nincs jövődője. (Tetszés.)

Én uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket (általános feszültség, harsány halljuk) felhívom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt: hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva a hongyülés rendkívülig is egybehivatott, méltó tekintetbe vevén a nemzet, el van határozva, koronájának, szabadságának, önállóságának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben oly alkut, amely a nemzetnek önállását, szabadságát legkevésbé is sérthetné, senkitől semmi áron el nem fogad (erélyes felkiáltások: úgy van!) hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is örökké teljesíteni kész. Hogy pedig ezen komoly határozatát valósítsa, miszerint becsületes békét eszközölhessen ha lehet, vagy győzedelmes harcot vivhasson, ha kell, felhatalmazza a kormányt arra, hogy az ország disponibilis haderejét 200,000 főre emelhesse, s ovégett első perczen 40,000 embert mindjárt kiállithasson, a többbit pedig úgy és a szerint, mint a haza oltalmának, a becsületének szüksége kívánni fogja, (hosszas köztetszés). — 200,000 embernek kiállítása, fegy-

verrelli ellátása s évi tartása 42,000,000 ftba, 40,000 emberé pedig 8—10,000,000 ftba kerül. Én uraim! elő fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ezen indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, financiaális tervemet, most előre kijelentvén: miként eszem ágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42,000,000-nyi adót fizessen hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir, s ha ez a szükséges költséget nem fedezhetné: hitellel kell a hiányt pótolnunk. Előlegesen is örömmre válik kijelenteni, miként tervem, melyet előterjesztendek, oly adókulcsot foglal magában, melyet azon erdélyi adókulescsal combinálván, mit M. Theresia ezelőtt egy századdal megállapított, az ennél kevesebb, s ha elfogadtatik, s teszen a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtást körében sikeretlenül ne enyészszék el a nemzetképviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheletés nélkül, s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierőnek kiállítására, mely a körülmények szerint szükséges leendő, a kivetendett adók elegendők nem lennének: felhatalmazást kérek arra, hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabandnak; s azon határig vagy kölcsön vagy papirospénz kibocsátása, vagy más financiaális munkálat által segítse az ország szükségein. — Ezek indítványaim. (Helyeslés.) Uraim! én azon véleményben vagyok, hogy a határozattól, melyet a ház indítványomra hozand, e nemzetnek jövődjé függ, nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozandja. (Úgy van, igaz.) És ez az egyik ok uraim, miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba meríteni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de magában minden fenyegetés visszaverésére akaratot s erőt is érez, akkor a haza megmentésének kérdését semmi kérdéstől nem szabad felfüggeszteni. (Zaj, tetszés, s éljenzés.) Ma mi vagyunk e nemzet miniszterei, holnap mások lehetnek — ez mintegy — a miniszterium változhatik, de neked maradnod kell oh hazám! s a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért, minden balmagyarázatok kikerülése végett egyenesen, ünnepélyesen

kinyilatkoztatom, hogy midőn azt kérem: adja meg a képviselőház a 200 ezer főnyi katonát s erre szükséges pénzerőt (Itt szónok nem folytathatta tovább beszédét. Nyáry felkelt s az ünnepélyes csendben jobbát esküre emelve mondá; „megadjuk“ és a képviselők határtalan lelkesedéssel keltek fel mindnyájan helyeikről, s a lelkesedés legzajosabb kitörése közt kiálták: megadjuk s felemelvén kezeiket, esküdni látszának, hogy a hazát meg fogják menteni. A lelkesedés kitörése után nagyszerű csend állott be, a lélekzet is megszűntnek lenni látszott, ekkor a szónok, kinek roncsolt testi crejét a lélek mindeddig feltartotta, keresztbe fonta mellén karjait, s könnyes szemekkel mélyen hajlott meg a ház előtt, imígy folytatván beszédét.) Uraim! mondani akartam még: ne vegyék e kérést a miniszterium részéről olyanak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — kérni akartam még önöket uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajtó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé e sajtó kebel, s várjon még egy kissé e kívánság, ne függeszszük fel ezektől azt, hogy a hazát megmentjük (zajos kitörő helyeslés). Ezt akartam még kérni uraim; de önök felállottak mint egy férfiú, s én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom, annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafuságot tapasztaltam a megajánlásban; — s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg. (Óriási lelkesedés s hosszú éljenzés.)“

A ház minden tagja újra felkél, újra megriadnak balról és jobbról az „elfogadjuk“ és „megszavazzuk“ hatalmas hangjai. Az elnök erre kijelenti, hogy a pénzügyminiszter indítványára a ház egy értelemmel 200 ezer katonát szavaz, és 42 millió kölcsönre hitelt nyílt.

Ilyen sikert mutasson föl, ha tud — egész pályája lefolyásában Perczel Mór.

Ami a gyakorlati kivitelt s a vitéz tábornok által annyit emlegetett toborzást illeti, itt is alkalmazható — persze megfordított értelemben. — az a szentírási arány: „Saul ezeret ölt meg, ámde Dávid tízeze-

ret.“ Ha Perczel ezer katonát teremtett, Kossuth száz-ezeret. Sőt továbbmehetünk s bátran állíthatjuk, hogy az előbbi egyetlenegy sem birt volna saját nevének varázsával zászlója alá vonni, ha Kossuth föl nem villanyozza és elő nem készíti az országos hangulatot a fölkelésre. Tanuság, még pedig örök időkre szóló tanuság, hogy annyi hős vezér és dicső diadal daczára a népet utolsó perczig csak e kunyhóban termett dal lelkesíté oda, hogy elhagyja az ekét, műhelyt, családot, kényelmet, nyugalmat, mindent a tábori élet fáradalmai és a csatatér véres dicsőségeért:

Kossuth Lajos azt izente
Hiányos a regimentje,
Ha még egyszer azt izeni
Mindnyájunknak el kell menni
Éljen a haza!

S a mi példátlan és majdnem hihetlen, — noha a közigazgatási bajok országgyűlési ülések, százfajta konferenciák stb. Kossuth beteges testét csaknem fölemészték, — ráért, időt lelt még arra is, hogy e tárgyban hírlapi cikkekkel és vidéki körutakkal hasson a közérzületre.

Az előbbire im egy példa: a „Kossuth hírlapjából,“ melynek egyik kábítólag magasztos fölhívását e Shakespeare-ileg erőteljes sorokkal végzi:

„A magyarnak tehát most csak két teendője van. Egyik: felállani tömegben a haza földét megszállott ellenség agyonnyomására. — A másik: „emlékezni.“

Ha a magyar e kettőt nem teszi, akkor oly gyáva nyomorult nép, melynek neve a világ historiájában ugyanazonossá lesz a szégyen- s gyalázat-névvel; akkor a magyar oly gyáva nyomorult nép, mely megfertőztette ősei szent emlékét, melyre maga az örökkévaló isten azt fogja mondani: „Bánom, hogy teremtettem“, akkor a magyar oly

istentől elátkozott nép, melytől a levegő meg fogja tagadni éltető erejét, melynek kezei alatt a televény buzaföld sivatag homokká fog változni, melynek közelítésekor kiaszik a szomjat enyhítő forrás, ki hontalanul bujdosand k a föld hátán, ki hiában kérendi az irgalomtól az alamizsnának száraz kenyerét, kit alamiz-na helyett arczul csapand az idegen faj, mely őt saját hazájában vándor koldussá teendi, kit mint a gazdátlan ebet, büntetlenül verend agyon bármely gazember; olyanná lesz, mint a bélpoklos, kit minden ember kerül, mint az indus pária, kire az ebeket uszítják. Hiában forduland a vallás malasztjához, neki nem adand az vigasztalást. Isten! kinek teremtési mívét gyávasága által meggyalázta, nem bocsátandja meg bűneit sem ezen a világon sem a másikon; a leány, kihez szemeit felemelendi, seprővel hajtandja el a küszöbről, mint a rühös állatot, neje utálattal köpend gyáva szemei közé, s gyermekének első szava az lesz, hogy apját megátkozza.

Borzasztó! borzasztó! de így lesz. Az átok kérésselhetlen esküjével esküszöm a szabadság istenére, e hont vérral szerzett őseink meggyalázott emlékezetére esküszöm, hogy így lesz, ha a magyar faj oly gyáva, hogy tömegestül fel nem kel, Jellachich szolgál- poroszlóit s a szerb rablókat és minden árulót, ki a magyar ellen karját emelni meri, összezuzni, mint zuzza a fergeteg az útjába vetett kötetlen szalmakévé, s ha oly gyáva lesz a magyar faj, hogy szétzuzván ellenségeit, meg tudna bocsátani vagy egy perczig is elfelejteni az árulókat és az árulást.“

Az országgyűlésen is ő ragadta meg a harczsi kürtöt s többi közt fönjelzett körutját szept. 24-én ily beszéddel jelenté be a házban:

„Méltóztassanak megengedni, hogy mielőtt az ülés a maga rendén megnyílnék, egy pár szót szólhassak. (Halljuk.) Én lelkemben fel vagyok indulva azon gondolatról, hogy az armánynak, árulásnak nevetséges satyrája, egy nemzet felletti győzelme, csaknem sikerül; hogy 40—50 ezer hitvány ember bejön az országba, s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el a hazát. Én nem érzek magamban annyi erőt,

hogy ezt türjem. Fél óra mulva mint a miniszterelnök által kiküldött biztos, de ha nem volnék is kiküldve, azon megbízásnál fogva, melyet saját érzetem s a haza veszélye nyújt, megyek vasuton, s kezdem Czeplédnél felhíni a népet, hogy tömegestül fegyverbe keljen (kitörő éljenzés) s így megyek tovább faluról falura és vagy nem látnak önök többé, vagy látnak mint utócsapatját azon seregnek, mely maga is képes le-z semmivé tenni azon gyalázatos rabló csordát. (Lelkesedés) Fél óra mulva zászló van kezemben s indulok; hogy hol kezdem, megmondottam, hogy merre fogok menni, nem tudom. de megyek arra, merre a körülmények, a nép hangulata s lelkesedése fogja adni az irányt. Első kérésem tehát, mit önökhöz akarok intézni az: hogy ha van önök között valaki, ki testvéri kezet akar nyújtani; isten hozza (többen lelkesedve felkiáltanak: megyünk). Másodszor pedig én azt gondolom, hogy valamint nekem isten és jó barátaim s a nép hangulata segítségével talán sikerülend támasztani egy kis ellentállást az ellenség ellenében: úgy önök között is vannak sokan, kik más vidékeken hasonló vagy talán nagyobb sikerrel is működhetnek. Vélekedésem tehát az volna: méltóztassanak ezt első teendőjüknek tekinteni. Irja fel mindenki, hogy melyik vidékre kíván menni, én e részben a miniszterelnököt felszólítottam, s ő csak azt várja, hogy mindenki kijelentse, hová akar menni, (helyes, megyünk!) s ha aztán — mint reménylem — annyian akadnánk, hogy néhány napig nem lehetne ülést tartani, hagyján, tehát ne legyen ülés, hanem emeljük fel karjainkat, s teremtsünk népet, melylyel a hazát megvédhessük. Ez a második, mit mondani akartam. A 3-dik az, miként csak most is, míg szerény lakomból idáig jöttem s szétnéztem, láttam, mennyi tömérdek ember van itt Pesten, s ha magát a karzatot tekintem is, meg vagyok győződve, hogy ha mindenki nem mást mint követ vesz is kezébe, s felteszi magában, s megesküszik az örökké való isten előtt, hogy nem nyugszik addig, míg egy rablót meg nem öl: ez maga semmivé teheti azon rablócsordát (a karzaton többen: megteszszük: éljenek). Egyébiránt felszólítottam a városi hatóságot, hogy tartson népgyűlést s szólítson fel mindenkit a haza védelmére, s önök uraim, kik

itt vannak, legyenek ott jelen s biztassák a népet, hogy menjenek a Duna bal partjára — mert meglehet, hogy az ellenség e részről fog betörni — s fogadják az ellenséget mint igaz hazafiaktól a haza méltán megvárja. S erre nézve azon vélekedésben vagyok, hogy a város lakosságának nagyobb része iparúzó levén, ha e tekintetben a keresetmód némi féltékenysége forogna fen s mondaná az egyik becsületes hazafi, ki munkájával keresi kenyerét: „Jó, elmegyek, de szomszédom addig kinyitja boltját, s távollétemben minden keresetet felhasznál“, tehát e részben is lehet intézkedni, s bezáratni a boltokat, mert hiszen e két városban egy fél nap alatt 15 és több ezer embert is lehet előteremteni, s ha egyéb fegyvere nincs, tehát van karja, van foga, van kő, van kása; maga a miniszterelnöknél 38 ezer kása van, ha tehát valakinek fegyvere nincs, vegyen kaszát kezébe s tegye meg a haza védelmére azt, mi tőle kitelik (helyes). Most kinek tetszik, jöjjön velem (feikiáltások: meggyünk), ki pedig itt marad, iparkodjék mindent megtenni a haza védelmére — az isten önöket áldja meg! (éljenek közt lelép a szószeréről és eltávozik).“

Alig volt azonban három napig távol, a képviselőház visszahívatta.

A legközelebbi ülésben aztán ő maga így adta elő a rövid kirándulás eredményét (szept. 27-én):

„Fegyveresen jelenek meg a szószeréken, nem azért, mert teljes meggyőződéseim szerint oly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk karára s fegyverére szükségünk van, hanem mivel most tértem vissza egy utból, melyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Kőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok városokba tevék. És örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetésük helyére el is értek, vagy oda utban vannak, 12,000-nél többre megy. Mielőtt azonban tovább folytatnám utam, visszatértem magam tájékozása végett, s

mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvastattak. stb.

A baloldali akadémkoskodó „törpe minoritás“ szónokát Recskit pedig így utasítja rendre egy izben:

„Előre is kimondom, hogy hibás indulási pontnak tartom azt, ha most valaki ezen dologban (t. i. a katonaaállítás ügyében) áldozatról beszél. Kérem alázatosan, irtják a magyar népet és egyenesen a magyar nép kiirtása forog itt fen, és ekkor beszélünk áldozatról? Hát ne védje magát ha nem tetszik, nyujtsa oda nyakát a barbárok bárdja alá. Nem arról van szó, hogy Ferdinand számára Lombardiában háborút viseljen, hanem arról, hogy magát nemcsak nemzetileg, ha nem egyénileg is védje, és ha magát védeni akarja, nem ismerem ezen szót „sok“. És ha követ ur nem gondolja végrehajthatónak ezen határozatot megyéjében, én hová parancsoltatni fogok, ha követ ur megyéjébe is, szívesen elmegyek (Recski: nem lesz rá szükség) (zaj). Én ezt csak azért mondtam, mert az érdemes követ ur azt méltóztatott mondani hogy míg önök itt lesznek, addig mi elmegyünk, és akkor ki fog minket kármentesíteni ezen veszteségekért. Tehát ha kármentesítésről van szó és azon veszélyek elvállalásáról, én szívesen ajánlkozom. Ha pedig azt méltóztatik mondani: nincs rá szükség, igen szívesen meghiszem; mert hiszem, hogy küldőire sokkal nagyobb befolyással van, mint bár ki. De csak azon szempontra kívántam kiereszkedni, hogy most nem dicalis vagy portalis repartitióról van szó, hanem, hogy azon ponton vagyunk, hogy midőn a törvény azt mondja, hogy minden ember, ki fegyvert foghat, fogjon fegyvert a maga védelmére, tehát ezen eszmén túl, mely a generalis insurrectio eszméjét foglalja magában, meg kell mondani: Hevesmegye ennyit fog toborzás útján kiállítani, azért mert így önkényteseket kap; ha pedig toborzás útján ki nem állítja, akkor, minthogy általános felkelés forog fenn, ezen szempontból kiindulva, nem lehet azt mondani, hogy 1830-ban, vagy 1840-ben ennyi ujonczot állítottunk, tehát most ennyi sok; ezen szót „sok“ nem lehet akkor ismerni, mikor minden embernek fegyvert kell fogni.“ (Helyes.)

Idézhetnék még Horváth Mihály, Szilágyi s mások műveiből tömérdek helyet, melyek egyenként és együtt mind alkalmasok meggyőzni a „feledékeny“ Perczelt, miszerént a katonagyűjtés érdemére nézve is eltörpül az ő alakja és működése Kossúthé mellett.

S éppen abban rejlik Kossuth lelki nagysága, hogy ő — nem csinál ebből tőkét maga részére à la Perczel, hanem újabb keletű leveleiben többször ismétli, mit oly gyönyörűen fejez ki Horváth Mihály a „Függetlenségi harcz történetében“*), hogy t. i.

„A nép hamar fölfogta a haza védelmének elkerülhetlen szükségét s hazaszeretettől lelkesítve annyi készséggel, annyi önfeláldozással indult táborba, mennyit egyelőre alig várt valaki. A nép valóban nagy volt önfeláldozó honszeretetében, úgy hogy a függetlenségi harcz alatt övé a legnagyobb dicsőség. A nép nagysága a honszeretet kimeríthetlenségében, az önfeláldozás készségében minden egyéb jeleneteket hasonlíthatlanul túlhalad fényével. Ha lelkünkben az események egész tömegén keresztül röpülünk, leborulni kénytelenítettünk e nagyság előtt.“

2. Második tétel: hogy a „honvédelmi bizottságot“ is ő alakította!

Lássuk, igazabb-e ez, mint a — többi.

Horváth Mihály így beszéli el a nagyszerepü bizottság keletkezését:

Miután Lamberg megöletett, a csoportozás és zajlángás még a következő napon is tartott, s a csakuem óránként változó, nyugtalanító hírekben újabb és újabb tápot nyert, majd annak futott hire, hogy a koronát titokban elorzani

*) L. I-só köt. 248. l.

szándékoznának; minek következtében a honvédelmi bizottmány, a nép lecsendesítése végett, jónak látá azt Űrményi Ferencz koronaőr közbejöttével egy választmány által megtekintetni. Majd ismét azon hír verte fel a város nyugalmat, hogy Lamberg seregei hajókon szállíttatnak le a Dunán; mire néhány üres hajó megérkezte szolgált okul.

E zavargások annál nagyobb aggodalmat keltettek a képviselőházban, mivel az elnökminiszter távollétében tulajdonképen semmi kormányhatalom nem létezett a fővárosban; a városi hatóság pedig gyöngye, tekintélytelen volt a rendet fentartani. A képviselőház e körülmények közt nem vélt jobbat tehetni, mint, Kossuth indítványa szerint, ideiglen a honvédelmi bizottmányra ruházni az egész kormányhatalmat.

E bizottmányuk, mely ezentúl a kormányhatalmat egész terjedelmében gyakorolva, főtenyezőjévé lett a bekövetkezett korszak történelmének, első eredete igen szerény; a kormányzásban semmi része sem volt. Származása azon időre esik, midőn Batthyáni az elnökminiszterséget, a képviselőház sürgető kérelmére, s a király megbiztából, tovább is folytatni hajlandónak nyilatkozott. Ő azontúl egymaga hordván az egész kormányzás terhét, nagy elfoglaltsága miatt a közügyekkel ritkábban jelenhetett meg a képviselőházban. A ház azonban, melynek e szerint nem volt, kit interpellálnia a felmerült események felett, ezekről mégis kívánt hallani némi felvilágosítást; mert a mind bellebb nyomuló horvátokról, a szerbek ellen működő bácsi táborból, a Hurbán által felbujtott felsővidéki tótmegyékből, sőt már Erdélyből is, épen a napokban, mind aggasztóbb hírek érkezének. A képviselőház tehát ezekről hiteles tudósításokat óhajtván hallani, egy zárt tanácskozmányból hat tagját, névszerint Kossuthot, az erdélyi Pálffy Jánost, Nyáryt, Patayt, Zsemberyt és Madarász Lászlót, avval bizta meg, hogy midőn szükségesnek látják, az elnökminiszternél megjelenván, a haza állapotáról s különösen a hadi eseményekről, és az ellenség visszanyomására tett intézkedésekről magoknak kellő tudomást szerezzenek, azokról aztán a házat is értesítendők, s azt ekként a kormánynyal folytonos össze-

köttetésben tartandók. A képviselőház e példáját azután a felsőház is követte, s a maga részéről b. Perényi Zsigmond alelnököt, gr. Eszterházy Mihályt és b. Jósika Miklóst nevezte ki a bizottmány tagjává.

Kossuth azonban sokkal inkább szerette a hatalmat, mint sem hogy mindjárt kezdetben nem ügyekezett volna e bizottmányt s vele együtt önmagát is nem tenni annak osztályrészcsévé. Szept. 22-kén ennél fogva kérdést intézett a házban megjelent elnökminiszterhez: nem éri-e annak szükségét hogy a képviselőház az ország védelmében és kormányzásában neki valami rendkívüli segédelmet nyújtson? Ha igen, ugy kívánja, hogy vagy a miniszterjelöltek foglalják el helyeiket, vagy a ház adjon a miniszter mellé egy bizottmányt segédül; mert a haza sorsát nem lehet átengedni ama lehetetlenségnek, hogy egy ember mindent jól végezzen.

Batthyáni eleve is tudván, hogy e bizottmány nem lenne más, mint ama hat tagból álló, mely Kossuthot is magában foglalja s eddig közte és a ház közt kapcsul szolgált, egyáltalában nem akarta magát a tőle oly különböző elvű kormánysegédek által gátoltatni kitüzött irányában: azt válaszolá tehát, hogy ha a háznak benne bizodalma van, elég erőtérez magában segédek nélkül is ellátni a kormányügyeket. Utóbb azonban, a veszély növekedtével, önként több ízben magához hivatá a bizottmányt, vele a haza védelméről tanácskozendó. A bizottmány ennél fogva honvédelmi bizottmánynak kezd vala neveztetni.

Midőn elnökminiszter szept. 27-én a fehérvári táborba utazott, a képviselőház, nehogy a rend a mind forrongóbbá lett fővárosban megzavartassék, ideiglen e bizottmányt ruházta fel a kormányzás hatalmával; és hogy az a miniszterium eddigi intézkedéseinek mindenben teljes ismeretére juthasson, a miniszteriumok státustitkárait is a bizottmány tagjaivá nevezte ki. A hadügyminiszterium státustitkára helyett azonban maga a bácskai táborból megtért Mészáros tábornok lett annak tagjává. De a bizottmány mindjárt a következő napon, Lamberg sajnálatos halála napján, nehézségekkel találkozott; a hatóságok részéről nem tapasztalá

azon feltétlen gyors engedelmességet, melyet a kormány, kivált ily időkben, nem nélkülözhet. A képviselőház tehát szigorún meghagyta a városi hatóságoknak, hogy ezentúl mindenben a honvédelmi bizottmány rendeleteihez alkalmazzák magukat. stb.

Akárhogy keresem, semmi nyomát sem látom itt — Perczel Mórnak, már pedig alig hihető, hogy Horváth M. szó nélkül hagyja, ha befolyása és részvéte valóban oly döntő leendett, amilyennek ő maga festi.

A harmadik tétel így hangzik:

„Akkor is kimondottam, hogy ne adjunk segítséget az olaszok ellen, kik mint mi küzdenek hazájukért, szabadságukért. Sőt midőn láttam, hogy a miniszterium is, melynek Kossuth volt szónoka, ezen veszedelmes, nemzetellenes politikát követi, letettem hivatalomat!”

Ez állítás részben nem igaz, részben oly szegénységi bizonyítvány, melyet csakis Perczel Mór képes önmagáról adni.

Vázzuk röviden e fontos történeti kérdés fölmerülését és lefolyását. Épen idevág, miután az országgyűlésen is csaknem egyidejűleg tárgyalatott a magyar hadsereg ügyével. Az akkori szélső bal, melynek Perczel csak tagja „enfant terrible“-je volt, nem feje és zászlóvivője, mint hetvenkedéséből az avatlanok netán sejtik — semmi áron sem akart az olaszok ellen segínyt nyújtani a császárnak azon merész tételt állítva föl, hogy „a pragmática sanctióból világért sem folyik Magyarország részére a kötelesség Ausztriát minden háborujában támogatni“, s miután attól tartott, hogy a megszavazott kétszázezer ember egy része ily célra fog alkalmaztatni, interpellálva a június 13-ki ülésben a hadügyminisztert: „igaz-e hogy ujonczokat akar küldeni Olaszországba“? A válasz, hogy

„Olaszországba senki sem fog küldetni, ki oda nem tartozik“ csak ideiglenesen nyugtatá meg az ellenzék, s azért a válaszfőlirati vitában ujlag fölmelegíté a dolgot.

Mi volt Kossuth nézete ez ügyben: erre nézve legjobb válasz június 20-án tartott remek beszéde, melynek második, Olaszországra vonatkozó szakasza így kezdődik:

„Uraim! ha a ministeri hivatást azon óhajtható szempontból nézném, hogy a ház elébe diplomatie előterjesztett szón, s annak kénytelenségein túlmenni ha épen elkerülhetetlenül nem szükséges, nem is tanácsos, ha a ministerialis diplomatiát a nemzet irányában is tiltakozásokban keresni hajlandó volnék, úgy az olasz ügyről nem szólnék, mert van a trónbeszédben egy erre vonatkozó §-us s van a választ készítő bizottmány javaslatában egy erre vonatkozó feleleti szakasz, s a ház tanácskoznék és határozná. De én uraim, a míg isten átka miniszternek lenni kényszerít, egy kötelességtől soha sem fogok eltérni, s ezen kötelesség az, hogy minden gondolatommal nyíltan akarok lenni a ház előtt, (éljenzés). Azon egyet akarom nehéz pályámról elvinni, hogy a nemzetet nem ámitottam sem szóval sem tettel (éljenzés). S ezen szempontból akarok szólni a tárgyról. A kérdés, melyről szólni fogok, európai fontosságú, talán az első európai kérdés, mely a magyar nemzet törvényhozási teremében constitutionalis állásban tárgyalatik. Ohajtom, hogy erre mindnyájan figyelemmel legyünk, de óhajtom azt is, hogy az alkalom által, miszerint egyszer már európai kérdésben is szólhatunk, ne hagyjuk magunkat annyira vitetni, hogy megfélemedkezzünk saját hazánk megmentésének eszközeiről, mert én ezen két szempontból tekintem ezen ügyet is; t. i. a kül- és belviszonyok szempontjából.“

Ezután a segélykérdés s átalán az olasz háboru elvi oldalát s abból jogosan levonható következmé-

nyeket fejtegetvén többi közt így jelzi saját *egyéni* álláspontját:

„Már most nyíltan kimondom, hogy én az olasz nemzet iránt rokonszenvvel viseltetem; óhajtom, hogy az olasz nemzet a civilizáció érdekében is szabad nemzet legyen, szabad nemzeti kormányval birjon. Ez az én magán-érzelmem. Ha mint ministert kérdenek, el fogom mondani a minist. eljárást.

Mi ő felségének soha sem mulasztottuk el azt tanácsolni, hogy az olasz háborút végezze be; soha sem mulasztottuk el azon meggyőződésünket kimondani, hogy Olaszország megtartása feltarthatlan positio, minél inkább késnek a kiegyenlítéssel, annál nagyobb veszteségökbe fog kerülni, ha ezelőtt három—négy hónappal alkudtak volna, gazdag árt kaptak volna, s minél hátrább mennek, annál kisebbet kapnak, mindig kértük a kiegyenlítést, unszoltuk a békekötést, de azt felelték: hát segítsetek egy becsületes győzelem kivivására, miszerint becsületes békét eszközölhessünk. Erre mi természetesen összetettük kezeinket s az elvet nem vitatva, mert a politicában, mi nem szükséges, azt nem kell tenni, hanem azt mondtuk: lázadásban van országunk, magunknak sincs elegendő fegyveres erőnk megvédeni országunk integritását, következve álmodni sem lehet, hogy segítséget adhassunk. Kértek, unszoltak, de mi soha sem adtunk, természetesen nem is adhattunk. A dolognak ily helyzete közt jött elő az országgyűlés megnyitása. Az országgyűlés megnyitása előtt a ministerium elébe terjesztetett azon tekintet, hogy miután fejedelmünk a magyar király ausztriai császár is, ha mi arra igényt tartunk — s méltán tartunk igényt — hogy a magyar koronát megtámadók az ausztriai császár ministeriumának pártfogásával ne dicsekedhessenek, na méltán kívánjuk és követeljük, hogy a dynastiának minden tagja s az ausztriai császár tanácsával egyetemben a magyar korona épségének, a nemzet jogainak s önállásának fentartásában minket hű szövetségeskint segítsen, akkor hasonló tekintettel legyen a magyar király ministeriuma is az ausztriai császár állása iránt, s ne mondjuk, ha az ausztriai császár megtámadtatik külhatalom által, a magyar ki-

rály ministeriuma nem akar arról semmit sem tudni, vagy ne vegyük rossz néven, ha az ausztriai császár ministeriuma is arra fog fordulni, a hol Ausztria érdeke iránt közelítést lát. Mi tehát felvéve a dolgok állását úgy a mint van, arról tökéletesen meggyőződünk, hogy a kormányzatnak nehéz ösvényén pusztán és egyedül privát sympathiák szempontjából kiindulni nem lehet.“

Ez a ministerium politicaja. Mit mondott ezzel a ministerium? azt mondta: ha nem ti csináltátok is a zavart ez országban, de ti szitogatjátok a zavart, segítetek nekünk rendet csinálni, s szüntessétek meg a szitogatási törekvést, melylyel eddig ellenünk voltatok, ha ezt megteszitek, azon esetre nem az olasz nemzet szabadságának elnyomására, de egy méltányos békének kieszközlésére, külmegtámadás ellen a fejedelemnek segédkezet fogunk nyújtani azon erővel, mely az országban rendes katonaságból hazánk jogainak, szabadságának, békéjének, csendének fentartására nem szükséges. Vagyis máskép: megmondta az olasz népnek — ha nyilvánosságra jön ez — ne feszítsétek túl a húrt, alkudjatok úgy, a mint a ti nemzetí szabadságtok bázisán alkudnotok lehet, alkudni kell, de túl ne feszítsétek a húrt, mert akkor saját létünkkel fogunk számot vetni, s ha úgy látjuk a dolgot, hogy az ottani béke helyreállítására segítséget nyujtanunk kell, azon feltétel alatt, hogy előbb nálunk állittassék helyre a béke, meg fog történni hogy segítséget adunk.“

Sajátságos, de jellemző tünet, hogy Horváth Mihály e beszédet bonczolva épen az ellenkezővel vádolja Kossuthot, mint amit Perczel rá fog, — egész indignatioval kiáltva föl egy helyen *) „Ha meg nem történt volna, valóban hihetlennék látszanék, hogy egy miniszter így képviselje fejedelme érdekeit a parlamentben!“ Az ellenzék vezérszónoka Nyári Pál maga is kereken kijelenté, hogy: ha ez a miniszterium

*) A függetlenségi harcz története. 1. köt. 322.

politikája, semmi kifogása többé s csak annyit kíván: bizná meg a ház a válaszfőiratba fölveendő felvilágosítások formulázásával magát Kossuthot. Az indítvány elfogadtatott, de Batthyányi erélyes felszólalása miatt Kossuth másnap „mea culpa“-t mondani kényszerítettett. Bevallá, hogy kissé tulment őszinteségében a kellő határon s kijelenté: ha a háznak mindaz, mit tőle hallott — nem elég a miniszterialis politika megítélésére, úgy ő kinyilatkoztatja, hogy itt a bizalom és bizalmatlanság kérdése forog fön.“ Perczel Mór oktan tüzeskedése s gorombaságaival csakugyan ideterelte a kérdést, de rettentő kudarczot vallott, mert a vagy többség fölkelés által fejezte ki bizalmát a nemzeti kormány iránt, a végszavazásnál pedig 233 szóval (22 ellen) helyeselte az olasz kérdésben követett politikát. Perczel még az nap lemondott rendőr főnöki hivataláról, melyre alkalmas ugy sem volt, Kossuth pedig félboszusan, félgunyosan sugta szomszédjának fülébe, valahányszor e pattogó emberke valami jó ügyet azontul kompromittált: „Il n'y a rien de plus malheureux, qu'un sot ami!“ *) (Semmi sem alkalmatlanabb egy — hóbortos jó barátnál.) Venio nunc ad fortissimum! Arra, amit a tábornok ur személyes bátorsága, szárazon és vizen viselt hadi dolgairól világba szór. Itt már kitesz de Manxon is, s ha nem sajnálnók annyira, bizony kaczagunk kellene, mily könnyen bánik — papiron az ellenséggel, hogyan semmit meg pusztá szóval hadtesteket, s emel óriás diadalok rangjára apró csatározásokat, másfelől ismert csacskaságánál fogva majdnem megfoghatlan bölcseséggel hallgatva el — több sereget és tömérdek hős katonát fölemészto — baklövéseit.

*) Levitschnigg: Kossuth und seine Bannerschaft. 136 l.

De legyünk igazságosak!

Tagadhatlan, hogy Perczel nagy eredményeket vitt ki a harcmezőn; tagadhatlan, hogy Levitschnigg szerint jogosan nevezék őt a magyar táborban, mint egykor Massénát a francziák — a „szerencse gyermekének“, s tagadhatlan, hogy Fortuna ezen kegyére sok jeles katonai tulajdonságánál fogva méltó is volt: de másfelől szintoly bizonyos, szintoly igaz, mit valaha betűről betűre magáévá fog tenni a történet, miszerint Perczel összes működését egybevetve a végeredmény hátrányára üt ki s míg diadalai gazdag babérját mindig kell hogy megossza a halálba vakonrohanó vitézeivel, a veszteségekért kivétel nélkül egymaga felelős éshibáztatható. Perczel egyetlen haditervet használt: „Szuronyt szegezz, rohanj“, magasabb, vérkimélő és győzelembiztosító combinációkról fogalma sem volt.

Nincs elég terünk részletes adatokkal czáfolni minden idevonatkozó üres frázisát. Csak néhány jellemző esetet említünk.

Ilyen: a Roth és Philippovics csapatainak elfogatása, melylyel oly nagyra van, mintha biz másnak része sem leendett e tényben. Horváth Mihály, Szilágyi és mások ellenben a siker oroszlánrészét főleg — Görgeynek ítélik s noha a képviselőház köszönő nyilatkozata első sorban a vezénylő Perczelhez van intézve, azon körülmény, hogy ugyanekkor Görgey ezredessé lön előmozdítva, szintén tanuskodik, hogy előkelő szerepet vitt s nagy befolyással volt a szerencsés kifejlődésre.

Maga Görgey így beszéli el a történeteket: *)
Oct. 4-én kezdettek meg az ellenségeskedések Móga

*) Mein Leben und Wirken in Ungarn. Von Arthur Görgey.
I. Band, 70 sat. 1.

és Jellacsics csapatai között. Én hadosztályommal Perczel Mór hadtestébe osztattam be, de csak miután — előbb önálló működéssel s a most Perczelnek szánt szereppel lévén megbizva — intézkedéseimet Roth tábornok ellen már megtevém. Perczel a vezényletet 3-án este valóban átvette, intézkedéseimen azonban semmit sem módosított.

Föladatunk volt: Roth cs. kir. tábornokot délfelé nyomni vagy legalább föltartóztatni, míg elég erősek leszünk arra is, hogy megverjük. Utóbbi esetben a Duna jobb partján szerveződni kezdő népfölkelés leendett hivatva Roth útját Horvátország felé elvágni.

Perczel egész hadteste: 3000 ember, 200 ló s 8 ágyuból állott; a lovasság kivételével mind — ujonczokból. S miután a népfölkelésre biztosan számítani nem lehetett, az ellenséges haderő legyőzése hiu reménynek bizonyult volna, ha Jellacsics szökése s az, hogy a horvát csapatokat ily csúfosan cserben hagyja, szétbomlásukat elő nem készíti.

A megindult hadi mozgalmakban első kiválóbb tény Tácz elfoglalása volt. A helységet gyalogság védelmezé. Görgey csak egy század ilyennel rendelkezvén huszárait küldé az ellenségre, kik ágyutűztől ügyesen támogatva, alig néhány percz alatt csakugyan kiverték onnan.

E vitéz tett jó haszna részben elveszett, miután Perczel a rá következő éjen át füle botját sem mozdítá s így Görgey tájékozás nélkül maradván Seregélyesre visszahuzódni kényszerült.

Még nagyobb bakot lőtt Perczel, midőn Dégh felé nyomultak. Görgey a lovassággal a Kálozdon átvivő hosszabb, Perczel a másik rövidebb utat választotta, noha Görgey ennek nehézségeire még idején

figyelmezteté. E makacsság természetes következménye az lett, hogy elkésett, s kifáradt, kiehült csapataival csak későn este ért Déghre, míg Görgey már déltájt az ellenség sarkában volt, anélkül azonban, hogy egymaga akár megtámadhatta, akár rendszeres visszavonulását megzavarhatta volna. Görgey belátta, hogy ha ily hibák többször ismétlődnek, a szemes ellenség szépen elillán s néhány nap múlva bottal üthetik a nyomát. Mind a honv. bizottság, mind Perczelhez intézett iratban kifejezést is adott hát e meggyőződésnek Perczel Déghre érkezve rögtön kérdőre vonta ezért, sőt bizottságot hitt össze, melynek színe előtt Görgey őrnagyot fegyelmi kihágással és denuntiatioval vádolta. A vádlott elősorolta mindkettőjük kölcsönös intézkedéseit; beismerte, hogy fegyelmi szempontból megróható és elítélhető, de másfelől „alávaló gazember, ki őt denunciánsnak nevezni merészkedik“. Jól jegyzi meg Görgey, hogy ily kijelentés után Perczelre nézve csak azon alternatíva létezett: eltávozni a seregétől vagy — párbajra hívni őt. Egyiket sem tette, hanem örökért kiáltott s kiadta a parancsot, hogy Görgey föbe lövessék. *) A bizottság több tagjának erélyes föllépése azonban megakadályozá a kivitelt.

A haditanácsban aztán megint összezörrentek mindegyik más tervet készítvén és védelmezvén, de itt is Görgey győzött s az ellenség fegyverletétele főleg az ő tervének volt köszönhető.

Perczel azzal akará őt most kiengesztelni, hogy több becses fegyvert küldött néki emlékül, de Görgey legényének ajándékozá s a kölcsönös gyűlölet lángja

*) Most milliók sajnáljuk, hogy e parancs teljesítve nem lett.

tán ma sem aludt ki keblökben, ha csak a közöstudgyi politika gizgazos alapján legujabb időben találkoztván ez' elvrokonság oly soká szétvált sziveiket össze nem forrasztá. Gratulálunk. Zsák meglelte így a feltját.

A 48-ki magyar hadjárat esélyein e két férfi el-lenszenve vörös fonálként vonul végig tömérdek bajt és kárt okozva — a hazának. A moori csata p. o. nemcsak azért veszett el, mert Perczel az ágyuk torkának s így a bizonyos halálba tömeges oszlopokban küldé gyalogságát, de azért is, mivel szándékosan elkésett, csak hogy Görgeyvel egyesülnie ne kellessék. Nem is volt más neve az ő ajkán Görgeynek, mint az „áruló“, noha e sajnosan beteljesült jóslatszerű elnevezés akkor még semmi valószínűséggel nem bírt. Maga Perczel sem hitte, különben a leggyalázatosb megbélyegzést érdemelne, hogy csak olyankor használta, mikor Görgey táborával legalább — 30 mértföldre volt tőle, nyíltan hirdetni és indokolni ellenben egyszer sem jött kedve és bátorsága. S ép azért nevetséges, hogy Kossuthnak hibául meri fölroni, mi őt fokozott mértékben terheli. A szálla és gerendáról szóló példabeszéd itt is alkalmazható....

Hogy Perczel „háromszor toborzott sereget és ezeket, az általa diadalra vezényletteket háromszor vevék el tőle“ — akkora föllentés, mely valamennyi elődén tullesz.

Igaz, hogy a Bácskaság és a Bánátban szép csatákat vívott s ezen emlékezetes győzelmekkel örökíté meg nevét, de könnyelmű, hebehurgya modorához hiven nem használta, nem biztosítá a nyerevényeket itt sem, juniushan pedig többször, de névszerint Ó-Becsénél (25-én) annyira megveretett, hogy ha továbbra

is a hadsereg élén hagyja, megbocsáthatlan bűnül tudta volna be az utókor — Kossuthnak.

Hogy elmozdítása nem személyes okokból történt bizonyosság, hogy rövid idő múlva Kossuth ismét 12,000 embert adott keze alá.

Átalán letétetését mindig jelentékeny veszteségek vagy oly botrányok előzték meg, milyen az volt, mikor a miniszteriumot fölakasztással fenyegeté, ha Görgeyt s nem őt nevezi fővezérré. Természetes, hogy nem ijedtek meg tőle, hanem egyszerűen kivették körmei közül a hatalmat, melylyel ily botorul visszaélni hajlamot mutatott.

Perczelnél egyébként ily kifejezések napirenden voltak. Nála: *le styl c'est l'homme!*

Midőn Klapka megfeddé, mivel az elfoglalt vidéket lenn az aldunánál földözetlenül hagyá, hosszú levélben válaszolt, melyben csak úgy hemzseg a „buta, tudatlan, gonosz ármány, hazudság stb.“ czifra titulus. Hadi tetteit ellenben annyira tulozva s oly szemérmetlen önimádással írja le, hogy érdekesnek véljük ez egy levelét szó szerént közölni.

„Székhelyen, máj. 15-én 1849.

A hadügyminiszteriumnak folyó hó 8-án költ, a dolgok valódi folyamának ismeretlenségét ép úgy mint a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságát tanúsító iratát csak megvetéssel olvasám.

A hadügyminiszterium éntőlem sehol oly jelentést nem kapott, valamint a kormányzó elnök sem, kinek jelentéseimet szoktam tenni, melyre megbántó utasításait építhette volna: következőleg a hadügyminiszterium csak alattomos koholmányokból vonta ki éretlen okoskodásait.

Mi jogosította a hadügyminiszteriumot és a kormányzó elnököt, hogy az én jelentéseim ellenében másoknak adjon hitelt?

Márcz. 17-kén vevém által a bács-szegedi erő parancs-

nokságát, mely álla: négy zászlóalj körülbelül 1.500 főnyi, még ez is részben fegyvertelen és ruhátlan, 500 főnyi szinte rendes gyalogságból és gyenge huszárosztályból, és vagy 1.200 lándzás mozgócsapatokból, melyek mind csak pár hétre vagy hónapra vállalkoztak, s eddig felényire sorvadtak.

Szeged város a Maros és Tisza közt alig $\frac{1}{4}$ mérföldnyire, Gyála, Szőreg, Szentivány és Deszki vonalokon körülsánczolva az ellenség által, az egész Bánát kezökben, és nagyszámu ellenséggel megrakva. — Bács Szabadkán kívül Bajával egyetemben meghódítva, Pétervárad körülkerítve, Magyar-Kanizsa, Zombor, Baja erős ellenséges csapatok által megszállva, jelesen Zombor Nugent ezredes alatt 4—5000 főnyi császári seregekkel; — a Duna és Tisza egészen az ellenség kezeiben, a magyarság mindenütt kiüzve, a sok ezernyi ráczság mindenütt fegyverben, s még német ujonczok által is szaporítva. Majdnem minden helység erősen elsánczolva, s az egész legalább 80—100 ágyu által védetve!

És én a fentebb érintett alig 4000-nyi rendes csapatokkal, melyek csak később szaporítottak a 30-dik zászlóaljjal és egy osztály Hunyadi-huszárral, már márcz. 22-én, csak pár napot szentelhetvén a rendezésnek — megkezdtem a táborozást, és mint Páncsováról a kormányzó elnöknek máj. 10—11-kén irtam, hat hét alatt nemcsak a Bánátot és Bácsot megtisztítám az ellenséges szerb, rácz és velök működő császári erőktől — saját magam s pedig mindenkinek hozzájárulása nélkül; de még Péterváradot is megmentettem az árulástól és czernirozástól, a csajkások kerületét, kivéve a titteli helységet — meghódítám, sőt még a német-bánsági határörvidéket is elfoglalván, a háromszoros sánczokkal védett Páncsován tüztük ki a magyar lobogót.

Nagy csatákat, minőket ily rövid idő alatt föl nem mutatand az utóbbi szabadságháboru — mindenütt kétszeres háromszoros erő ellenében, egy vitéz és függetlenségért fanatizált nép ellen, mely Bács- s Bánátban legalább is 50—60.000 fegyveres férfut számita, — ugymint a szőregi, szent-tamási, gospodincei, kovilszentiványi, mokrini, basahidi, melenzei és uzdini, sok más apró csatázásokon kívül vívtam ki diadalmasan. Összesen 21 ágyut, nagy mennyi-

ségü löszert, 11 lobogót, melyek közt a csajkásokét és Német-Bánát ezredbelit s egy gőzhajót két vontatóval foglaltam el. Felszámíthatlan mennyiségű ellenséget irték ki, több mint százezernek megkégyelmeztem, kiket a Duna és Temes közé szorítottam. Véghetetlen mennyiségű gabonát és marhát szereztem az álladalomnak, vagy engedék a hadamat nem kevés bajomra és alkalmatlanságomra kísértő száműzött magyarság sok ezreinek birtokába. Ezenkívül nemcsak a felszeretlen honvédeket láttam el, de a csak mostanában alakult 41-dik zászlóaljat is fegyverrel láttam el, míg a mozgók közt több száz fegyvert osztaték el.

Lehetségessé tettem, hogy Bem tábornok pár ezreivel Temesvárt czernirozhassa, és az újra becsapó és a felfogott levelek szerint magát Theodorovics hadából 6 zászlóaljjal kiegészíteni akaró Puchnert kiűzhesse. És mindezt tettem hat hét alatt, tettem pedig kezdetben akkor, midőn közel 60,000 főnyi, 160 ágyut számító hadsereg a Czibakházánálí tiszai átkeléskor oly nyomorultan vezérelteték, és csak pár nappal előtte Kápolnánál a vezérek kajánsága miatt megvereték.

Es ezen hadvezérek egyike mint ideiglenes hadügyminiszter merészel nekem sértő utasításokat adni, hazudságokra alapult szemrehányásokat tenni?!

Ezek részemről megvetéssel utasítatnak vissza; — azon megjegyzéssel, mikint ha csak egy mákszemnyi tudománya van az ideiglenes hadügyminiszternek a hadvezérlétről: — tudnia kellene, hogy míg a Bánát felső része nincs kitisztítva, addig Bács nem lehet biztosítva, miután az ellenség Kanizsánál, Zentánál, Ó-Becse kis hidján, gőzösön mindig áttörhete a Tiszán.

Vagy tudnia kellene, hogy 4000-nyi rendes erővel nem lehet egy nap alatt elkergetni Nugent, mikint én elkergettem kulai mozdulatommal a Dunán át, nem Sz.-Tamást, a római sánczokat, Becsét, Zentát és Kanizsát elfoglalni és még ezenfölül Bajától Péterváradig a nyugtalanzkodó ráczokat lenyomni és féken tartani.

Hanem tudnia kellene, miként épen az, hogy keresztülvágva az ellenséges vonalokon, szíve mélyében támadám és rontám meg az ellenséget Pétervárad körül, — épen az,

hogy nem időzve és csekély erőmet, mennyire csak lehet, összetartva, átkelék a Tiszán, és ismét közbevágék a Mokrinnál gyűjtött népfelkelés és a Beodra-, Becse-, s Basahidon állomásozó egyesült császári- szerb- rác- erőkön, az első Mokrinnál szétvervén, a másikat a pár napok alatt három nagyszerű ütközetben megverém, részét szétszórám, részét Zimonynál a Dunán átszalasztám.

Tudnia kelle mondom, hogy ép ezáltal tevém és eszközöm hat hét alatt mindazt, mint egy éven át legjobban 20,000 fegyveres s négy lovasezredével a magyarnak és 80 ágyuja nem tudta csak félelmyire is vinni és sokkal kedvezőbb körülmények közt, midőn a Duna és Tisza egészen a mienk, a magyar seregek pedig egészen a Dráva- és a Lajtánál valának.

Azt meri ön mondani, hogy semmit sem biztosítottam foglalásommal?! Még ha tettem volna is, káromlás lenne e szemrehányás! Mert a biztosítás csak rendes csapatokkal történhetik czélszerűleg, ez pedig, mint annyiszor irám és önöknek tudniok kellene, alig 4—5000 főnyi volt, még az erősítéssel is mivel az erős menetek és ütközetek teljesen fogyasztják az erőt.

De nem úgy van!

Szent-Tamás és a római sánczok elfoglalása után, midőn tudomásomra esik, hogy Bem altábornagy, (nem úgy, mint a kormányzó-elnök velem hivatalosan tudatá, hogy seregével april 12-kén megjelent volna, mire bazirozva én egyébkint kitűzött tervem ellenére Titel elfoglalására indulék, a Bánátot és így az oldalamat, hátomat Bem altábornagy s ereje által, ha pár nappal később érkezém is, biztosítva hívém) még Erdély határait sem lépte át: Kovil-szentiványi diadalmam mellett is, szükségesnek találtam Ó-Becsét elfoglalni s a Tiszán átkelni, hogy épen ezáltal bácsi hódításaimat biztosítsam.

Es ekkor csekély rendes erőmmel a 7-dik h. z.-aljat a baranya-tolnai huszárokkal Ujvidékre, és a vár nagyobb biztosítására, valamint a csajkások félretarítására, — úgy szinte Bossányi parancsa alatt egy kis dandárt, az 5-dik h. zászlóaljat fél 6 fontos üteggel, egy csekély szárnny vegyes

huszársággal Kiskéren; — Czintula dandárát egy 3 fontos üteggel és három mozgó bácei zászlóaljjal Verbász, Sz.-Tamás és az ó-becsei vonal megrakására vonám.

Ezentul Baján és Zomboron, — úgy továbbá Futakon őrséget tartaték.

Es azóta, bár mig én Bánátba átkelék, a ráczság a Tisza mellett Becsére áttört és az ottani mozgó zászlóalj előle megfuta, mégis midőn a verbászi erő oda közeledett, a ráczság rögtön visszavonulásra kényszerítettet.

Es nemcsak, hogy mint az ideiglenes hadügyminiszterium írja — nem foglaltattak el a ráczok által nagy területek, de még beütés sem történt egyenkivül, és mióta bánáti operatioimat combináltam, a Bácsban hagyott s előszámlált csapatok elég erősek voltak a római sánczok megett levő ellenséget két helyütt megtámadni s elvonni, — Csurogot elégetni s Josefsdorfot megadásra kényszeríteni.

Igy álltak a dolgok, midőn Pancsováról válaszolék a kormányzó elnöknek szinte ilyes sértő kifakadására, — s így állnak még ma is.

Isten ne büntesse meg e nemzetet és önöket, ne adja, hogy megtagadó káromlásaik igazoltassanak, hanem adja inkább, hogy természetes kerékvágásba jöjenek a dolgok, vagy hogy én is oda törpüljek, a hová önök kárhoztatni szeretnének, s így pár nap alatt az ellenség ismét Szabadkánál s Szegednél állomásozzon.

Jellachich 40,000 embere átkelésétől fél ön, és e miatt már eleve engem kárhoztat!

Hát én isten vagyok, hogy ő ellenében is tudhassam magamat védeni?! Hát nem a felső tábornoknak lett volna kötelessége ezt tenni, midőn ellenségeinek majdnem fele része levonul a Dunán, azt az innenső parton hanem is aequivalens, de legalább némi erővel kísértetni és szem előtt tartani?

Es önök a helyett, hogy a felső tábor vezérét kárhoznának, mint megérdemli, — engem üldöznek, ki hivatásom, kötelességem szerint, mint leghelyesebben az eredmény mutatja, Bács meghódítása után Bánátba sieték, hogy ezt

biztosítsam, mire a kormánynak positiv felhívásai, s Vécsey segélyszorgalmazása egyformán kötelezének.

Physikai lehetetlenséget követelvén, lemondásra kényszerítenek, épen úgy, mint a moori ütközetnél, hol én Kossuth Lajos elnök és a pesti haditanács dispositója, sőt Görgei fővezér meghagyása következtében fogadtam el az ütközetet, ki nekem segítséget nem küldött, sem Bicskéről Bánhidára ígérete daczára előre nem nyomult, holott háta megett csaknem 8 mérföldnyire volt az ellenség.

Most pedig Phaedrüs farkasa gyanánt ismét ürügyet keresnek kapczáskodni s tudatlan kevélységgel hadjárataimat becsmérlni.

Pedig ha nem bántanak, ha lelkeket háladatlansággal és nyomorult kajánsággal nem keserítik: úgy pár ezer emberrel csakhamar átkelek a Dunán, mikint azt Bem altábornaggyal meghatározám, s a dunántúli részt is megtisztítom az ellenségtől.

De önök csak kajánkodnak, ármánykodnak ellenem! E nemtelen bánásmód ellen csak megvetéssel lehete eddigelé tiltakoznom. Hanem a napokban találni fogok módot magamnak a közvélemény előtt olly elégtételt szerezni, minőt polgári és hadi cselekvéseim igényelnek.

Isten ne adja, hogy újabb szerencsétlenség tegye lehetetlenné az érintett elégtételre czélzó fellépésemnek hatását!
— Perczel Mór, tábornok.

Képzeltetik olvasóim, mennyi önmegtagadó hazafiság kívántaték hozzá, hogy ily gorombaságokat zsebrerakjanak s vicem pro vice ne fizessenek a kormányon lévő férfiak. A miniszterium egyes tagjai egyszer másszor sürgették is, hogy a rakoncátlan és neveletlen katona ellen teljes szigorral kell föllépni, de Kossuth szelid kedélye irtózott a gondolattól, hogy efféle föllépéssel a közzavar még inkább neveltessék s bár fortiter in re, in modo suaviter szokta a hetven-

kedő tábornokot rendre utasítani. Örök példány marad s a kormányzó nemes lelkületét mindennél szebben jellemzi erre nézve a levél, melyet a kaacsi vereség szegyenét otromba sértegetések durva leplével elrejtteni törekvő Perczelhez intézett. Im itt egész terjedelmében.

„Édes Barátom!

Zombolyáról máj. 5-éről irt hivatalos leveledre, mielőtt azt a miniszteri tanácsnak előterjeszteném, barátságosan felelek.

Barátságosan, mert így írva, valamint önzéstelen hazaszeretetre úgy személyes lelkületed sajátságaira is figyelemmel lehetek. míg ha hivatalosan írnék, csak kötelességemre kellene tekintenem.

Barátom! Hazánk dolgai oly jó kerékvágásba indultak, hogy hazánkat semmi sem vesztheti el, mint az anarchia; anarchiának nevezem pedig azt, midőn a státus szolgálai közül akárki is, a kormányzót ide értve, magát a nemzet urának képzelve, nem gondolna semmi viszonyokkal, hanem önfejlőleg akarna gázolni másokat, — minden tekintet nélkül lealázna, s abban gyönyörködnék, hogy zavart idézzen elő.

A ki ebben kedvét lelné — ám vessen számot lelkiismeretével, — s ha tetszik, próbálja meg. Én kötelességem szerint iparkodni fogok úgy a külellenség, mint a belzavargás ellen a hazát védeni. S ha nem bírnám, nemzetünket saját fiainak tuláradó zsarnok vágyai juttatnák Lengyelország sorsára, míg Austria leigázni képes nem vala; a história majd ítélend felettünk, s a nemzet áldása vagy átka kísérend mindenkit érdeme szerint.

Te jónak láttad nekem hivatalosan megírni, hogy „a kormányzó nagy hibái ellen a legislatio útján föllépsz.“ Erre azon feleletem van: „Tessék. Én a szabadság embere vagyok, magamat a nemzet iránt felelősnek vallom, s ha valaki hibát fedez föl ellenem, magam törendem el a pálczáat magam felett, s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá; mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

De ha te jónak látod ellenembeni parlamentaris oppositiót bementeni előre, — úgy természetes, hogy a seregpáncsnokságot a követi állással cserélend fől; mert a kormány politikája felett változtató ítéletet csak a nemzetgyűlés mondhat, s míg az nem történik, addig az ország kormányzatának az én politikai irányzatom szerint kell menni; mert én vagyok az ország kormányzataért felelős, s a státus minden hivatalnokának azon politikai irányban kell működni, — vagy lelépni. Aztán opponálhat, ha tetszik. Én nem vagyok gyermek, sem báb, a ki dróton ránczигáltassam magamat; zsarnokságot sem nem gyakorlok, sem nem tőrök.

De te barátom! hivatalos leveledben a kormánynak „vétséget, meggondolatlanságot, sőt gonosz cselekvést“ szórsz szeme közé. Ez barátom — régi haráti bizalommal mondom, — mint embertől gorombaság, mint tábornoktól a kormány szükséges tekintetének szándékos lealázása. — Baráti figyelmeztetést senkitől örömeztőbb s engedékenyebben nem fogadok, mint tőled; hivatalos gorombáskodást a nemzet által reám ruházott állás, túrnöm nem enged.

És te még tovább mégy, még a képviselőház tekintélyének is, mit, a ki hazáját szereti, támogatnia kell, mint a haza megmentésének horgonyát, — fölébe emelkedel gunyos kifejezésekben. És mindezt teszed hivatalosan, mint tábornok. Gondold meg csak, mi lenne ebből, ha én ezt a nemzetgyűlésnek bemutatnám!!

Vagy azt gondolod, teheted, mert vannak érdemeid, mert egy hadsereg élén állsz. Ám hiszen fordítsd hazád ellen, ha lelkiismereted megengedi, — de gondold meg a következőket komolyan, s ne feledd, hogy azon hadsereg nem a tied, hanem a nemzeté, s hogy a nemzet e seregét a kormány adta kezeidbe, s az fogja tőled számon is kérni.

Én istenem, én istenem! Mit vétett a szegény magyar, hogy legjobb fiai annyira rabjai saját szenvedélyeiknek!?

Barátom! ezeket nem a kormányzó írja, hanem régi barátod, ki tőled a haza kedvéért sokat eltűr, de egyet ép a haza érdekében nem tűrhet el, azt: hogy anarchiát csinálj és zavart idézz elő a sokat hányatott hazában.

Egy előbbi leveledben azt írod: Pécsváradon csak az

lehet várparancsnok, a ki neked tetszik. Megbocsása, Kossuth Lajos Perczel ur tanácsát és véleményét szívesen fogadja, s ha jó, követi; de a tábornok parancsolni a kormánynak nem fog.

A régi barátság tiszta ösztönéből írom ezt neked, édes Móriczom s istenre kérlek, ne hagyd magad elragadtatni a szenvedély által.

Látod édes barátom, ezen szenvedély a hazának végtelen károkat okoz, győzelmeid sikerét pedig ephemerré teszi.

Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk, s a kik jók a haza érdekében meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyák mert ilyen bánásmódot: „Takarodjon ön, halb rechts, marsch“ — becsületérző ember nem tűrhet.

Száz panasz érkezik egymás után sereged indisciplinája iránt. Panasz érkezik az iránt, hogy nagyitod bulletinjeidet; 1000 halotról beszélsz a római sánczokban, a hol 50 halott volt; Bácsot, Bánátot elfoglalva mondd, holott a Bánátban jóformán még maradandó eredmény sincs, Bácsban pedig, a mint kivontad erődöt, a római sánczok ismét a rácz oirtokában, s a Csajkáskerülettel a rácz lázadás fészke még épségben van. Kovílról győzelmet adtál tudtomra, holott Ujvidékre kelle visszavonulnod, s a Csajkáskerületet Tittel bevétele nélkül elhagyva, magad írod, hogy Knicsanin több ezer daliával küzd ellened.

Én tégedet Bács meghódítására küldöttelek, s e végre bizék is bajnok vezérleted mellett elegendő sereget kezeidre. A Bánátbai átmenetelre csak Tittel meghódítása után utasítottalak. Te ezt, s vele Bácsot ephemer állapotban hagyád, — magad lelkednek több és több eredményre sóvárgó ösztönét követve, átmentél a Bánátba, és Bács Jellachich kényének van kitéve, — ki Baját összelöveté, a Dunán mindenét Eszékre szállíttatá bántatlanul, mert Bácsból, Bácsnak meghódítása előtt kivontad erődöt, s mikor én — ki az ország összes viszonyait kell, hogy szem előtt tartva intézkedjem, — a Dunát ajánlva figyelmedbe Ujvidékre irtam: te már a Tiszán túl valál.

És most nyíltan megmondom, barátom! Nem nagy, és így csak egy célnak, Bács meghódításának eléré-ére szánt seregedet szertedarabolva, a legjobb törzstiszteket szenvedélyes bánásmód általelkedvetlenítve, indisciplinált, deszorganisált seregeddel s nem a destinált téren, hanem a Bánátban állva — megjósolom neked, hogy a mint nem lázadó ráczokkal, hanem rendes ausztriai seregekkel találkozandik legde-rekabb törzstiszteitől elvált sereged — félek, elvesztod a csatát, mert szenvedélyes vitézséged sokat pótol, de nem mindent barátom! nem a rendetlenséget, nem a rendes dispositiók, sőt még a parola kiadás hiányát is. Magad látod, hogy Ó-Becséről csak amugy tovább állott seregeid egy része, nem levén rend, nem disciplina, miért? mert te válogatlan szenvedélyes kitöréssel szírod a nemzetgyűlést, a kormányt, a többi hadsereget; zsarnoki módon bánsz tiszteiddel, a nélkül, hogy a rend alapjára fektetnéd autoritásondat seregednél.

Én előre látom, hogy a Bánátban levén, s az operatiók egysége végett Bemnek a főparancsnokságot átadni szükség levén, — előre látom, hogy te ezt nem türended, mert semmi parancsot nem tűrsz, senki hatóságát nem akard respectálni: — hogy leszen zavar, lesz surlódás és a helyett hogy a Bánátban közös erővel Puchnert semmivé téve, a 3 combinált seregből mihamarább vagy 10,000 embert a főellenség ellen disponálhassak, ti ott epanpilliroztatva erőtöket, egy egy helységet elfoglalva, maradandó eredmény nélkül egész combinált rendszerem a haza megmentésére füstbe megy, mert minden ember kormányzó akar lenni, — engedelmeskedni ritka ember tud és akar.

Nekem bizony, barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza a magán életbe, — ha gondolod, hogy te mented meg a hazát mint kormányzó, jobban mint én, -- jer add elő a nemzetgyűlésnek politicádat, s ha helyesli, légy kormányzó; de míg én vagyok az, a dolgoknak akkint kell menni, amint én látom jónak, mert felelős én vagyok a nemzetnek; vagy a ki jobban tudja, lépjen helyembe, de nem önfelvetési elbizakodottsággal, hanem a nemzetnek akaratából; különben ha

máskint akar föllépni, csinálhat zavart, elveszetheti a nemzetet belső viszálykodás által, — de előbb maga elvesz, arra esküszöm! . . .

Én tudom édes Móriczom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom, hogy felforr ellene büszkeséged, de én mint barátod írok (te sokat irtál nekem nem ily hangon még!) és egyre kérlek: ha azt meg olvastad, aludj egyet reá, aztán felelj, — de felelj, mert nekem, míg kormányzó vagyok, tudnom kell, hányadán vagyok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit. Törzstiszteid tömérdek panaszaiban légy szives engem barátságosan felvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél, akartam küldeni, de ezt mondják: lövessem föbe, küldjem a bizonyos halálba: elmennek, — de hozzád nem; inkább minden tiszt resignál; — így vagy 15 törzstiszt inkább haditörvényszék elébe áll, cassiroztatja magát, s hozzád még sem megy. Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent húzódnak a dolgok apró falufoglalásokkal, maradandó eredmény nélkül, és ide fent e miatt zsibbasztva vagyunk, és te nekem gorombaságokat irsz, miket én szolgáltnak sem mondanék, — mert vannak a civilisációnak törvényei, miket szolgálja iránt is megtart a művelt ember. — Én pedig az ország kormányzója vagyok, szolgálja senkinek, csak a nemzetnek.

És most, mint barát baráthoz szólva, mint hazafi hazafihoz beszélve zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedelmeknek s fogadd oly tiszta érzéssel baráti jobbotmat, mint én ezt neked nyújtom. Veled, ha tetszik, a hazáért: — ha kell, ellened is, a hazáért. Bemutassam-e leveledet a képviselőháznak? Hű barátod, Kossuth Lajos.

* * *

Azt hisszük: sikerült eddigi adatainkkal meggyőzni az olvasót, miszerént Perczel Mór, beismert érdemei daczára sem oly nevezetes egyéniség, ki a dolgok menetére elhatározó befolyással lehetett volna 48-ban, vagy lehetne most 68-ban. Sőt ha hibáit szí-

goruan mérlegeljük, kisül, hogy inkább veszélye az ügynek, melyhez szegődött, mint előmozdítója.

Elveivel soha sincs tisztában. A forradalom előtt dühös republikánus vala; most telivér, hyperloyalis, uszályhordozó monarchikus. Lesz-e még valami más is: a jó ég tudja. A valószínűség megvan. Mindig Haynau szabásu egyéniség lévén, véleményünk szerint csak a körülményektől függ, hogy egy vagy más irányban, de azzá legyen.

Legfő szerencsétlensége, hogy keveset tanult, s a mit olvasott is, nem emészté meg. Innen ferde nézetei mindenről, innen az a malapropos, hogy még ha jót akar is, rosztat tesz. Ez magyarázza meg azt is, hogy győzelmei oly kevés gyümölcsöt termettek. Szigor, engedelkenység, kegyetlenség, nagylelkűség, büszkeség, önmegtagadás s más erények és hibák folyton váltakoznak nála, mindegyik ott, hol legkevésbé van helyén. Zavaros felfogása és időszerűtlen nagylelkűsködése jellemzéseül csak egy esetet idézünk; azt, midőn a horvátokat a Dráván átűzve, módjában állott, egy merész elszánással a magyar hadjáratnak oly fordulatot adni, melynek következményei beláthatlanok. De elszalasztá a jó alkalmat, s Horváth Mihály csak igazságot szolgáltat, midőn a sajnos mulasztást így írja le jeles könyvében *):

Perczel, bár tehette volna, sem a Drávát, sem a stajer határszéleket nem akarta átlépni, s az annyiszor kárunkra vált magyar loyaltásnál fogva csak a határszélek őrizetére szorítkozott. Fő hadi szállását Csáktornyan tartván, midőn híre futott, hogy Stajeroszágba törni szándékozik, okt. 26-kán egy nyilatkozványt küldte a stajer határszéli hatóságokhoz, melyben kijelenté, hogy egyáltalában „nem szán-

*) I. köt. 518. l.

déka oly népet s tartományt invasioval nyugtalanítani, mely-lyel Magyarország mindig, de kivált az újabb időkben, jó egyetértésben volt.“ Sőt midőn a Stajerországban fekvő császári hadak parancsnoka által felszólítottatott, engedne szabad folyamat a két ország közti kereskedésnek: azt nem csak készséggel fogadta, hanem ez ügyben alkudozásra is felhívta a stajer hatóságokat, kijelentvén: hogy a két ország közti feszültség kiegyenlítésére őszintén közremunkálанд; s egy-szersmind biztosítván azokat, miképen soha sem követendi el azon hibát, hogy egy szomszéd nép határait átlépje, ha arra nem kényszerítették, vagy különben fel nem hívatik. „Ezen határozatot, így végzi a nyilatkozványt, még azon horvát lázadók iránt is megtartja Magyarország, kik mind a két or-szágot veszélybe döntötték, és a császárságra szintugy mint a királyságra annyi szerencsétlenséget árasztottak. Ő csak a legvégsőbb szükség esetében, vagy a testvérország hazafiúi és szabadelvű lakossága többségének egyenes felszólítására álland el e határozattól. Ő és serege szorosan isten azon pa-rancsához tartandja magát, miszerint másnak tilos tenni azt, mit magának másoktól tétetni nem kíván.“

Ezen elv igen szép, igen keresztényi: a politikát azonban melyből az származott, lehetetlen nem helyteleníteni. Sokszor mondatott már, hogy az ország ügyei a külviszonyokra nézve a magyar nagylelkűség miatt bonyolódtak oly zavarba. Ez a jelen esetre is illik. Horvátországban, mióta Jellasics bánná neveztetett, egy töredék, az illyrrel egyesült katonai párt borzasztó terrorismust gyakorolt. A megyéknek márcz. előtti nyilatkozatai, határozatai, szelleme kétségtelenné teszik, hogy az értelmiség egy része a legbarátságosabb érzelmeket ápolá Magyarország irányában, és csak mióta Jellasics ka-tonai erőhatalommal támogatá az illyr pártot, kényszeritte-tett a szabadelvű, magyar érzelmű párt hallgatásra. A kard hatalmával szövetkezett illyrpárt a vélemények szabadságát egészen elfojtotta, s miután többen, kik eleinte nyilatkozni mertek, tényleges üldözéseknek, börtönzéseknek, s minden-féle más méltatlanságoknak lettek kitéve; a védetlen ma-gyarszenvű horvát párt s vele az egész szabadelvű értelmiség elnémult, ellenfeleinek kénytelen átengedni a korlátlan ural-

mat. Más részről, kétségbehozhatlan tény, hogy az alsóbb osztályu népben és a határóri közlegénységben, mely két osztály felszabadulását köszönheté Magyarország törvényhozásának százados terhei s igája alól, semmi ellenszenvre, semmi gyűlöletre nem létezett ok a magyar név ellen. Ha egyéb biztos tudósításaink hiányzottak volna is ez iránt, magoknak a foglyoknak nyilatkozataiból kétségtelenné lön, hogy a határórség szintugy mint a nép, egy részről a papságtól s az illyr pártfőnökök s ügyvivőktől eredt communisticus izgatásokkal s a Magyarországbán szerzendő gazdag martalék ígéreteivel —, más részről a katonai zsarnokság fenyegetései s kényszerítései által biratott csak a betörésre.

Igy állván pedig az ügyek Horvátországban, nem kellett, nem volt volna szabad azt várni Perczelnek, míg a „testvérország valódi hazafiui és szabadelvű lakosságának többsége“, melynek sem egyenként sem közösen nem lehetett a terrorismus uralma alatt szabadon nyilatkoznia, felszólaljon és hadainkat behívja. Sőt kötelessége volt volna önként, meghívás nélkül is bemenni, hogy ama terrorismust megszüntesse, a közvéleménynek szabad nyilatkozatot szerezzen s legújabb törvényeink áldásait a népre a határőrvidéken is kiterjeszteni, a feldúlt rendet, személy- és vagyonbátorságot helyreállítani segítsen; hogy ekként a törvény uralma alatt a hét százados kapcsolatból, az alkotmány s törvények, a jó és bal sors közösségéből eredt néptestvériség az új szabadság s egyenlőség áldásai által még szorosabbra fűzessék.

Miután Perczel Kossuthot legújabb beszédében többször gyávasággal és következetlenséggel is vádolja, s általán szereti a „gyáva“ és „jellemtelen“ epithetont alkalmazni, érdemes tán szemügyre venni azt is, hány zsákkal jutott hát néki a — bátorságból.

Nem azt a bátorságot értjük, mely a csata hevében nyilatkozik, hol bizonyos delirium fogja el a lelket s akárhányszor megtörténik, hogy notorius gyávaságu egyének is vakon rohannak a tűzbe és halálba. Hanem azt, mely kritikus helyzetben a válság idején

nagy elhatározások és merész cselekvésre ragadja az embert tekintet nélkül a veszélyre, melyet az által fejére vonhat. Kossuth nagyszerű beszédei, indítványai, fölrataiból mind ezen bátorság sugárzik s szemtanuk ma is rajongó lelkesedéssel mesélik el azon rendkívüli jelenet hatását, midőn a Bécsbe küldött 100 tagu küldöttség hideg fogadtatás után visszatérven sept. 11-én számolt a háznak.

Két levél volt ezenkívül a szőnyegen. Egyikben a nádor tudatja, hogy a kormány gyepelőit megragadta, a másikat Teleky küldé a bán beütéséről.

Kossuth a terembe lépven, következő szónoklatot tartá:

„Mint látom, a kir. helytartó egy iratot küldött a házhoz, melyben a ministerium lemondását elfogadva kijelenti, hogy míg az általa ő felsége elé terjesztett ministerelnök megerősíttetnék, addig a kormány gyepelőjét maga ragadja meg.

Én, ki ő felsége által neveztettem ki miniszternek, tagadom, hogy István hgnek joga legyen miniszteri ellenjegyzés nélkül parancsolni ez országnak (hosszas helyeslés). Ha ezt elismerném: megszegném eskümet, meg köteleességemet a törvény iránt.

Ha a ministerium leköszönt is: de Szemere Bertalan azon férfit, ki sokunk kérelmére, noha szinte lelépő félben, kinyilatkoztatta, s köszönet neki ezen köteleesség-érzetért, hogy addig a miniszteri tollat kezében fogja tartani, míg nem lesz hatalom, melynek a közcsend és bátorság fentartását kezei közé teheti (harsány éljen). Kérdem, hogy mikor Szemere Bertalan ott volt, miért nem contrasignálta ő ezen helytartói iratot?

És én, ki lemondtam, ezen széket most e pillanatban ide teszem és ráülök (Székét a miniszteri helyre teszi és ráül, — taps- és éljenvihar). Én azon hatalomnál fogva, melyet nem egyéniségem gyöngesége, de a törvény ruházott reám, akarom látni azon embert, ki azt mondja, hogy ő parancsol azon

körben, melyet a törvény a financzminiszterre ruházott (nagy tetszés, Kossuth szószékre lép). sat.

Ily mozzanatok nemzetek sorsát szokták eldönteni!

Egyébiránt a physikai veszélynek, a halál veszélyének is mindig bátran szemébe nézett Kossuth.

Hadd álljon itt egy példa, melyet Jókai koszos tolla gyönyörűen ír le a „Kossuth-album“-ban.

Épen népfölkelést rendezni indultak, de járatlanok lévén az alföldön, eltévedtek a pusztán. Sokáig bolyongtak már, midőn egyszerre vastag porfelhő borítá el a láthatár szélét. Mindnyájan elhalványodtak, bizonyosak lévén, hogy ellenséges csapat közeleg.

Mit csinálunk most? kérdé nyugtalanul valaki.

„Keresztül vágjuk magunkat vagy meghalunk“ felelé nyugodtan Kossuth a nélkül, hogy férfias arcának egyetlen izma mozdult volna. E hősies elhatározás társait is föl villanyozá s noha kis idő múlva kisült, hogy nem ellenség, hanem őket kereső lovasok jönnek — a benyomást örökké s kitörülhetlenül megőrzék szívökben.

Hogy Perczel kritikus perczekben nem birt efajta bátorsággal nemcsak a csatatéren, de a magánéletben is bebizonyult.

A párbaj, melyre oly kevélyen utal, voltaképen merő komédia volt.

Igaz, hogy Chotek gróf, osztrák katonatiszt Perczelt párbajra hitta, amiért az alvidéki tábor vezénylőjét árulással vádolta a képviselőházban; az is igaz, hogy a párbaj több botrányos előzmény után s Perczel ok nélkül a dologbaavatott választóinak tiltakozása daczára végbement, de ha már ennyit főlemlit, miért halogatja el az eredményt vitéz tábornok ur? Miért

nem fecsegi ki azt is, hogy a segédek — valószínűleg szándékosan — rosszul tölték meg a pisztolyokat s míg ön célzott, lőtt és — nem talált, Chotek golyója jóval a térd fölött combjába ütődött önnek, de a gyöngye töltés folytán sérülést nem okozhatott? Így kiegyesítve alig lenne meg az a romantikus színezete a hősi önfeláldozásnak, melyből most — két tized múlva — erkölcsi hasznót húzni igyekszik.

Átalán Perczel mindig veszedelmesbnek látszott — nyelve után, mint a milyen valósággal, a tett küszöbén volt. Láttuk, hogy Görgey nyilván, tanácsgyűlésben, indirect de félreérthetlen czélzatu oly czímmel tisztelte meg, milyet lovagias érzésű ember megtorlás nélkül soh sem hagy; ő elnyelte a keserű labdacso.

Más példával is szolgálhatok. Midőn pétervárad i parancsnokká Perczel Miklós helyébe a derék Kiss Pál neveztetett ki, a dühöngő Móricz rettenetesen kikelt Kossuth ellen, kijelenté, hogy magát minden tekintetben, még mint szónokot is különb legénynek tekinti s ha megharagszik, nemcsak őt, de az egész miniszteriumot pokolba üzi.“ Kiss Pál ez indulatos kitörésre jéghideg nyugalommal csak ennyit felelt: „Ha bizonyosan tudnám, hogy ez komoly szándéka önnek, rögtön itt szívébe mártanám kardomat!“ Perczel Mór néma lett, mint a hal s „bővebb magyarázatot“ kérni, mint ily esetekben férfiúhoz illő, épen nem mutatott kedvet.

Lehet, hogy az egyik szereplő azóta már a sir mélyén aludván az igazak álmát, Perczel most eltágadja a tényt, de ily tagadás fityinget sem ér oly ember részéről, ki közvetlenül a moori vesztéség után, melynek hírére Csányi, mint gyermek sirt s fájdal

mában fejét a falba verte -- Görgeyvel találkozáni teli szájjal dicsekedett, hogy így meg úgy befizetett a németnek, bulletinjeinek kezdetben kész pénz gyanánt fogadott tulzásai által pedig nem egyszer zavarba hozta a kormányt....

Szilágyi Sándor 1850-ben megjelent könyvében*) így jellemzi P-t:

„Perczel jó hazafi lehetett, de tábornoknak fényes, eredménydús csatái daczára, gyöngé volt. Ez azonban a személyes bátorságot nem zárja ki, sőt e tekintetben méltánlattal említendő.

Legfőbb érdeme az, hogy hevességén erőt tudott venni. Valahányszor elfordult a szerencse tőle, megfoszták sergeitől, de ő mindig tudott magának újakat toborzani. S mindig bámulandó resignációval lépett le. Ez onnan van, mert rögeszméje volt, hogy az ellene szőtt ármányok daczára a hazát ő mentendi meg.

Különben Perczelt szerették katonái. Közibök elegyedék, velök ebédelt, vacsorált, s igen sok érdemjelt osztogatott.

Heves, indulatos, de jószívü ember vala.

Korán megjövendőlte, hogy Görgei áruló lesz: de korántsem belátásból, hanem, mert személyes ellensége volt.

Kár hogy Talleyrand azon tanáról megfélekedezék: „*n'ayez pas trop de zèle.*“

Mint politicus, mint hadvezér egyaránt föelvéül vallá: „nem kell táblabíró politica.“

Vonzó külsővel birt, társalgása kellemes volt, ha szónokolt, mindeoki szívesen hallgatá.

Ha a magyar forradalom élén egy Robespierre állt, ő a Danton szerepét mint politicus s a sz. domingói Toussainte-ét mint hadvezér sok sikerrel tudta volna játszani.“

S ha olvasóim idegen ítéletet is hallani akarnak, otta Levitschniggé**). Szerénte: „Perczel gyöngé tábor-

*) A magyar forradalom férfiai. 1-ső köt. 55. lap.

**) Kossuth und seine Bannerschaft.

nok, minden ízében magyar, meggyőződésből (?) republicanus, dühös németfaló, szükség nélküli kegyetlenségre hajló, nem valami rendkívül bátor, egészben mint a bika, ha vörös színt lát, kicsinyben Alba kezében csákánynyal “

Mit tartottak országgyűlési szerepléséről, nem rosszul jelzi egy akkorbéli, állítólag aristocraticus kéztől (valjon nem-e a „Borsszemjankó“ valamelyik excellenciás munkatársának fiatalkori kísérlete?) származó torzkép, mely egy trágyahordó szekeret ábrázol. A gyeplőt és ostort Nyári tartja, mögötte a két Madarász és Patay ülnek, a hámban pedig egy sovány gebe mellett Perczel Mór hasonló, de saját fejével megtoldott alakban — izzad és vonszolja a kocsit...

A főbniekkel ellentétben, miután itt — „non licet parva componere magnis“ — Kossuthot jellemezni egészen fölösleges. Az ő megdönthetetlen nagysága be van oltva milliók szívébe s a népköltészet, e leghivebb és legigazságosb krónika száz és száz dallal ünnepli nevét. Negyvennyolcztól maig örömben és búban, a kétségbeesés sötét vagy a remény derüesebb napjaiban mindannyiszor megzendültek ezek, valahányszor a körülmények engedték s a hatalom üldözése, — mely annyi drága emléket megsemmisített, velök szemközt semmisnek bizonyult. A paloták lakosai megtagadták ugyan újabb időben e népdalok hőseit, a kunyhók ellenben biztos menhelyet kölcsönöznek néki és századok fognak eltűnni s a feledékenységgel annyi mással Perczelt is eltemetendi, midőn a népműzsa még folyton magasztalni, dicsőíteni fogja „Lajos bácsit.“

A külföld független emberei szintén így fogták föl Kossuthot s midőn honn az erőszak vaslábát a leigázott nemzet nyakára helyezé, Angliában és Ame-

rikában szabad néphez illő módon hódoltak Kossuthnak s az ő személyében tovább élő magyar nemzeti önállóság és függetlenség eszméjének.

A tömérdek jellemrajz közül, melyekkel a világ leghíresebb írói akkor a lapokat eláraszták, közlünk itt néhány sort abból, mely az „Illustrated London News“ tulajdonosának ékes tollából folyt.

Mr. Ingram többi közt így ír: „Bármilyen különböző is a vélemények Kossuth fölött, egy pontra nézve nincs kétség és eltérés; mindenki meg van győződve, ki egyszer beszélni hallá, avagy csak egy beszédét olvasta is, hogy rendkívüli ékesszólással bír. Nem azért, mivel zajos éljenekre ragadja áldomásával az asztal jóllakott vendégeit; vagy mivel lobogó kendőkkel üdvözik a zsufolt erkélyekről a könnyen fölizgatható és könnyen rokonszenvező nők: ily sikert közönséges szónokok is arattak már népszerű tárgyakról szólva; nem is azért, mivel tud a nép szívéhez beszélni s oda lelkesíteni a tömeget, hogy mindenhová, még a csatatérre, a halálba is kész követni őt: ily hatást már nem nagy jellemű demagogok is idéztek elő; ő ennél sokkal többet tesz, ő valóságos csodákat mivel, midőn szavának varázserejével ellenségeiből barátokat teremt, a kétkedőket meggyőzi, a lelkesülőket még jobban fölgyújtja, a gyávákba bátorságot önt, megrázza a lelket, fölkaparja a kedélyt s kielégíti egyszersmind a hideg észet, sőt még hirlapíróinkat is, kik mindent egykedvűen hallgatnak s a szónoklat bűbája iránt különben érzéketlenek, úgy áthatja, hogy fölindulva sietnek íróasztalaikhoz s teljes meggyőződéssel jegyzik föl, miszerint „ő a legremekebb szónok, kit valaha hallottak.“ A „Leeds mercury“ szerkesztője is bevallja, hogy bár nem fiatal ember, gyakorlati gon-

dolgozása, világiártás, hígadt és óvatos ítéletü — Kossuthnak mégis rabja lett, hogy több értelmi és erkölcsi nagyságot halandóban egyesülve még nem talált, s azért minduntalan Shakespeare és Milton mellé helyezi. Szerénte jogosan, bár az angol puritán izlésre nézve kissé szokatlan hasonlattal mondá magáról Kossuth, hogy — „a szabadság szent lelke szállott le rá s lehelte belé ez ékesszólást.“

Később a birminghami és manchesteri nagyszerű beszédek nevezetese helyeit reprodukálva így folytatja ömlengését Ingram: „Az összes hallgatóság osztozott Kossuth érzéseiben, az éljenzés pedig arányos volt az érzésekhez, s bizonyára mindenki, ha megkérdezték vala, azt felelte volna, hogy soha életében sem a szó-, ítélő- vagy törvényszéken, sem közgyűléseken, sem a parlamentben oly megható szavakat nem hallott, mint a milyenek Kossuth birminghami beszédében oly bőven fordulnak elő. Mi hallottuk őt szónokolni s beszédeit is olvastuk, hallottuk továbbá nagy szónokaink legnagyobb részét az utóbbi 30 év alatt; de semmi, mit ezektől olvastunk vagy hallottunk, sem Dr. Chalmers lángoló, sem Brougham művészileg kidolgozott, lord Lyndhurst éles és bevégezett, Canning költői és találó, lord Grey kerek és csattanós, Cobden rövid és gyönyörű nyelvezetű, Fox ragyogó s mások más tulajdonokkal ékeskedő beszédei nem idéztek elő oly mély és általános hatást, mint Kossuth ékesszólása. S ha meggondoljuk, hogy ezuttal idegen szólott rá nézve idegen nyelven hozzánk, be kell ismernünk, hogy e férfiú az értelmi tehetség egyik csodája s azon hősök egyike, kik időről időre föltűnnek, hogy koruknak az enyészet kódén áttündöklő csillagai legyenek és maradjanak.

De e bámulatos ékesszólás voltakép csak symboluma és külső kifejezése Kossuth jelleme és belső lényének. Lelkét egy nagy eszme tölti be, az hogy: — „Magyarország szabad és független állam legyen!“ Ő megtestesülése ezen nagy elvnek, melynek minden egyebet alá rendel. Ez az ő lelkének minden mást meghaladó, minden mást kizáró szenvedélye. Hivebben ragaszkodik ahhoz, mint a delejtű saját irányához.“ sat.

Valóban oly élénk és igaz vonások ezek, hogy a legelső hazai tollnak is becsületére válnának, két tized viszontagságai parányit sem voltak képesek elmosni fényökből!

S Kossuth ma is az, ki akkor volt; az elvei, az szellemi erejére nézve, csak nymbusza nőtt azon szenvedésekkel aránylagosan, melyek idő előtt a tél havát boriták milliókon tulemelkedő fejére, letéptek szivéről két pótolhatlan drága lényt s a Prometheusi monda iszonyait egy rettentő képben varázslák — az ő személyében — a magyar nép utána siró szeme elé.

Ellenben Perczel a széláramlat változásával szintén fordított egyet köpenyén s melynek csak körmeit ismeri nemzetünk, gyáván sietett az osztrák sas megnyirbált szárnyai alá, amint erre „tisztességes“ alkalom kínálkozott.

A két férfiú szerepe nem lehet hát eldöntetlen nyílt kérdés többé. Kossuth 48/49-ki szabadságharcban az egészet intéző lángelméjű vezér; Perczel egy öntudatlanul haladó puskagolyó volt, melynél tisztán a véletlentől függ: a levegőbe vész-e vagy kukoriczaszárba fúródik, s közkatonát öl-e vagy tábornokot terít le az ellenség soraiban; ma változott e viszony. Kossuth megmaradt s megmarad utolsó per-

ezéig a magyar közvélemény hivatott vezére, Perczel ellenben oly veszedelmes irányba tévedt, hogy ami a golyónak súlyt és erőt kölcsönöz, a töltést, ez esetben: a népszerűséget a minimumra kell reducálnunk, ha nem akarjuk, hogy a nemzet testén gyógyithatlan sebet üssön.

Szent hitem, hogy a magyar nép tulnyomó része szintén így gondolkodik; s bármennyit hadarjon is össze „büszke zászlajáról“ a tábornok, a nemzet az alá gyűl, melyet Kossuth lobogtat.

Amaz csak „külszin“, mely a romlás örvényébe ragadja követőit; emez a független Magyarország dicső jelvénye, mely semmi idegen hatalom előtt meghajolni nem kész s bármi lassan, bármi veszélyek közt, de egy dicső, egy nagyszerű jövőhöz vezet.

Am aki kételkedik: olvassa el figyelemmel, olvassa el százszor a magasztos ígéket, melyeket e rövid történeti áttekintés legszebb befejezéseül Kossuthnak a jász-ladányiakhoz irt gyönyörű válaszából idejegyzek:

„Felszólitanak önök, vessek fátyolt a multakra, s győzzem le a multak keserűségéből meritett fájdalmat.

Fátyolt vetni a személyes bántalmakra lehet, sőt midőn azt a haza érdeke kívánja, kötelesség is. De a komoly meggyőződéssel vallott elvekre fátyolt vetni nem szabad, legkevésbé akkor, midőn minden a mi történik, meg annyi tanúság, hogy ezen elveken kívül nincsen és nem lehet üdve a hazának.

Nem is hihetem, hogy önök maguk is jóvá nem hagynák elhatározásomat, ha fontolóra veszik, hogy minő téren áll most hazánkban egy országgyűlési képviselő, és mik azon elvek, melyeket én (ha szabad úgy mondanom) személyesítek.

Mert engem nem ugyan saját érdemem, hanem a körülmények s a nép bizalma azon kivételes

helyzetbe tettek, hogy szerény nevem hazánk függetlenségének zászlajával azonosítva lenne.

És én nemzetünket e függetlenségre jogosítotttnak is tudom, képesnek is ösmerem.

Az én vezérelvem az: hogy hazánk állami függetlenségét s nemzeti önállását feladni, vagy annak megcsonkításába beléegyezni, nem csak nem kell, de nem is szabad semmi körülmények közt, semmi nyomás miatt, semmi áron.

Látják önök tisztelt honfitársaim! hogy én ezen elvvel, nemcsak az elidegeníthetlen jognak, hanem a nemzeti lét-fenntartás természetes ösztönének, s kötelességének is terén állok.

Nincs ezen vezérelvben semmi tulbizakodás, semmi nyugtalankodási viszketeg. Életfeltétele az fajunknak; nemzet vagyunk, s jogunk is erőnk is van, hogy ne engedjük magunkat tartománynyá sülyeszteni. Jogunk is erőnk is van, hogy önczél legyünk, s ne idegen czéloknek eszköze.

Nem is oly elv ez, melyet csak mi állítottunk volna föl 1848–49-ben; mi csak védtük azt törvénnyel előbb, midőn fegyverrel lőn megtámadva. Az elv oly régi, mint a magyar név Európában. Alapelve az a magyar államjognak. Őseinknek ezredéves szent hagyománya, a jövőendő nemzedékeknek elidegeníthetlen öröksége, melyhez ragaszkodni elengedhetetlen kötelesség, mint őseink ragaszkodtanak rendületlenül.

Mert csak ismert dolgot említek, midőn emlékeztetem önöket, hogy bármi viszontagságokon ment is keresztül nemzetünk, bármi változatokat fogadtak is el őseink a királyi szék betöltése körül, bármiként módosították is időnként a kormányzati rendszert s az intézményeket, de az állami függetlenségből, a nemzeti önállásból soha egy hajszálnyit sem adtak fel.

Csak ismert dolgot mondok, midőn emlékeztetem önöket, hogy bár a törekvés, hazánkat a most osztrák birodalomnak nevezett államcsoporthozattal egy egységes felső államkormányzatban összeolvasztani, egykoru a Habsburg-ház uralkodásával: őseink e törekvésnek soha meg nem hódoltak. Védtek ellene hazánkat, majd szenvedőlegesen ellent-

állással, majd fegyverrel, a mint lehetett; türtek, szenvedtek, legyőzhetlen ruganyossággal türtek és szenvedtek elnyomatást, midőn ellent nem állhattak; de hazánk függetlenségét soha fel nem adták, az osztrák tartományokkal egy államtestületbe összeolvadást soha alá nem irták; soha!

Elannyira nem, hogy 67 évvel azon trónörökösödési kötés után, melyet *pragmatica sanctiónak* hallok (hamisan) neveztetni, s melyből a bécsi udvar s az osztrák tartományok iránt oly kötelességeket látok most kieroszakoltatni, a minőkről apáink nem is álmodtak; kötelességet, melyeket több, mint öt negyed század történelme kiáltólag megczáfol, s az 1848-ki szeptemberi osztrák miniszterialis emlékirat előtt, maga a bécsi udvar sem mert soha felállítani, mondom 67 évvel ama végzelmes kötés után beirták őseink az 1790-ki 10-dik alaptörvénybe, hogy ámbár egy a fejedelem, Magyarországon s az osztrák örökös tartományokban mindazáltal Magyarország semmi más országnak vagy nemzetnek nem kötelezett, szabadon álló, és egész kormányzati rendszerében független ország.

Ez alaptörvény gyakorlati érvényét vettük mi körül biztosítékokkal az 1848-ki törvényekben.

Ezen törvények hazánknak nemcsak beligazgatási önállását biztosították, a mi bár fontos, de még sem minden mert ezzel oly tartományok, sőt gyarmatok is birhatnak, s bírnak is, melyek állami egyéniségre igényt nem tarthatnak; ezen törvények a beligazgatáson kívül az összes államkormányzatot, a pénz- és hadügyet is világosan beleértve, önállónak, függetlennek és minden idegen avatkozástól mentnek rendelék, s a királynak nem adtak hatalmat sem a magyar hadseregnek az országon kívül alkalmazása körül, sem akármely más hadügyekben, sem az egész pénzügyekben, sem általában az államkormányzat akármely ágában is a végrehajtó hatalmat máskép, mint kirekesztőleg a független magyar miniszterium által gyakorolni.

Midőn ezeket saját álláspontom jelzése végett felemlitem, tudom, hogy önöknek kedves honfitársaim ujat nem mondok, de még sem teszek haszontalan dolgot, midőn elmondom, valamint az amerikai nagy köztársaságban, a füg-

getlenségi nyilatkozatot tanítják minden falusi iskolában, hirdetik minden egyházi szószékről, proklamálják adott alkalmakkor minden piacon, bár azt minden gyermek könyv nélkül tudja; úgy kívánnám én, hogy hazánk alapjogai uton útfélen ismét és ismét hirdettessenek, miszerint azoknak ismerete vérébe menjen át az egész népnek. — Ekkor nem esném kétségbe a jövőendő felett.

Csak még annyit adok e fejezethez, hogy én tagja s az országgyűlés előtt szóvivője voltam azon független felelős miniszteriumnak, mely a bécsi udvarnak határozottan kijelentette, hogy az összes nemzettel egyetemben változhatlanul el van tökéelve, az ország ezen jogaiból, önállásából, függetlenségéből egy hajszálnyit sem engedni. — És a nemzet megmutatta 48—49-ben, hogy e nyilatkozattal a nemzet akaratának valánk tolmácsai.

Én olveimmel e téren állok.

Nekem hazánk függetlensége polgári hitvallásom Istensége.

Az Isten nem halt meg, bár ha oltára körül a hivek meggyérültek is. Az ámitások köde szétfoszlik, a csalódásokból kiábrándulnak. És a hivek sorai újból megtömörülnek az oltár körül.“

A m e n !

F Ü G G E L É K.

Irányi Dániel Perczel beszédének azon részére, mely Kossuth külföldi működését gyanusítja, így felel :

A legérzékenyebb s egyuttal legméltatlanabb azon vádja Perczelnek, mely a pénzkezelést illeti. A nélkül, hogy egyenesen hűtelen sáfarkodással terhelné Kossuthot, azt gonosz insinuatióival mégis sejdítettetni kívánja, mit legnagyobb ellenségei sem mertek kétségbevonni soha: Kossuthnak kezei tisztaságát, azt egy honfűtársa nem restelte cselekedni. Szabadjon nekem, nem ugyan Kossuth védelmére, ki arra nem szorul, hanem az igazság felderítésére, az idetartozó tényeket előadnom.

Kossuth tudtommal négy ízben rendelkezett idekünn közczélú pénzekkel: 1851- és 52-ben Amerikában, a keleti háboru alatt bankönyomtatás végett Angliában s végre 1859 és 1866-ban Olaszországban.

Az Egyesült-államokban roppant fáradsággal szerzett és összesen 84,096 dollárt és 33 c. tevő pénzről Hajnik Pál, mint pénztárnok által vitette Kossuth aszámadást, s azt mielőtt Amerikából visszajött volna, a senatus által fogadtatására nevezett bizottságnak átnézés végett előterjeszteté, mely is azt átnézvén, arról, hogy rendben találta, elismervényt adott.

Tudvalevő dolog, hogy ottani keresetét Kossuthnak a fegyverzeti kiadások, melyekbe mielőtt még a párisi államszínny hire oda eljutott volna, amerikai barátai biztatására nagy mértékben beleereszkedett, — emésztették fel, nemcsak, hanem az államszínny sikerének hire a közel cselekvés iránti

reményt s vele a részvétet megfagylalván, az elvállalt fegyver köteleteket beváltani annyira nem volt módja, hogy az onnan reáharult terhek még évekig nehezedtek vállaira s végre is csak neje által otthon megtakarított, egy hü barát által megőrzött néhány ezer forintnak utolsó fillérig feláldozásával volt képes e terhek alól felszabadulni, de családjával együtt minden vagyon nélkül inségben maradt, arra utasítva, hogy városról városra járjon felolvasásokat tartani, miszerint darab kenyeröket megszerezze. *)

A fegyverkezésre fölment pénzen kívül az emigrátió-
nak is részint segélyezésére részint munka általi fen-
tartására csak Amerikában léte alatt (Hajnik számadása sze-
rint) 17,884 dollárt, közel 90,000 frankot adott és a segélye-
zést Angliába visszatérte után s még saját keresményéből is
folytatta, úgy hogy az összes segély, mit az emigrationak
juttatott 200,000 frankot meghaladt. — Folytatta mindad-
dig, míg végtére odajutott, hogy neje házánál, fiai Párisban,
betegesen feküdve, magának is öt font sterlinget kellett köl-
csön kérnie, hogy segély nélkül ne maradjanak.

Az Angliában nyomtatott 1859-ki pénzkezelést illetőleg
igen jól tudja Perczel, hogy az P. M. mint pénztárnok dolga
volt, s hogy minden kiadások bizottmányilag utalványoz-
tattak.

Az 1866-ki háboru alatt, ugymond Perczel öt milliót
kaptak a „magyarok“ a porosz kormánytól, hogy megment-
sék a hazát.

Mily illoyalis módon van kifejezve ezen vád, csakhogy
a „magyarok“ általános név alatt Kossuthra is háramolják
gyanu, abból kitetszik, hogy Perczel igen jól tudja, mennyi
pénzt kapott akkor Kossuth, s hogy azt nem a porosz, hanem
az olasz kormány adta.

Mennyit adott a porosz kormány azoknak kezébe, kik
Poroszországban vitték az ügyeket, azt nem tudom; sem
nem tudja Kossuth azt, mennyi költetett el abból; valamint

*) Visszaautazása napján 1852-ik július 10-én az egész őszlet a
pénztárban 1132 dollárt és 27 centet tett, mikor oda utazott 168 font
sterling mintegy 840 dollára volt.

arról sem bírok tudomással, mi költetett el a keleten működők által: csak azt tudom, hogy az egyik, nevezetesen Türr táb. bemutatta Kossuthnak a számadást; a mennyit azonban hallottam, az mindent összevéve, az öt milliótól igen távol esik. De azt bizonyosan tudom és tudja Perczel, hogy Kossuth mindössze 100,000 frankot kapott, mit szintugy külön pénztárnok, T. Gy. által kezeltetett, s a minek milyen takarékos módon vette legyen hasznát, természetesen szintugy közműködésre és nem személyes szükségére, azt Cerruti külügyi államtitkár, kinek Kossuth részletes számadását bemutatta, velem közlött s most már, gondolom, indiscretio nélkül közzétehető következő levélben elismeri.

Flórencz, aug. 20-án 1868.

Uram!

Ámbár a határtalan bizalom, melylyel ön iránt a kormány viseltetik, szükségtelessé tett minden számadási vizsgálatot, mindazáltal el nem mulasztottam, önnek határozott kívánsága szerint, megvizsgáltatni a számadást, melyet távozása előtt bemutatott nekem, s a személy, ki azt magára vállalta, csak csodálhatta annak pontosságát és a gyöngédségteljes takarékosági szellemet, mely a kiadásokat intézte.“ (A levél többi tartalma más ügyre vonatkozván, csak végét iktatom még ide.)

„Mielőtt befejezném levéletemet, ujra ki kell fejeznem excellentiádnak, mennyire nevelték önnek utolsó itt-tartózkodása és a személyes érintkezés, melyben szerencsém volt állani önnel, a csodálat érzelmeit, melyeket önnek magas tulajdonai, irántunk való barátsága, s egyenes jelleme iránt régóta tápláltam.

Fogadja kérem tökéletes tiszteletem új kijelentését, melylyel maradok excellentiádnak

alázatos szolgája

Cerruti M.

Igy kezelte Kossuth a hazai célokra szánt pénzeket.

Hogy mennyi jutott azokból neki személyes szükségére, azt is meg lehet mondani.

Mikor 1859-ben a működés megindult, tudtára adatott

az illető helyekről Kossuthnak, hogy mivel ő azon munkásságából, melylyel magát s családját föntartja, kiragadtatik, költségeiről a szövetséges hatalmak ismerik kötelességöknek gondoskodni. Kossuth azt felelte, hogy fájdalom nincs azon helyzetben, miszerint ez ajánlatot visszautasíthassa, de havonkinti ellátást nem fogad el, s arra sem vállalkozik, hogy a működésből eredő személyes költségeket felszámítsa. Abban történt tehát megállapodás, hogy akár mennyi ideig tartson is a viszony és a működés, a hármás bizottmány mindenik tagja (Kossuth elnök, gr. Teleki László és Klapka tbn.) egyszer mindenkorra 25 ezer frankot veszen át személyes kiadásai fejében, s mivel Kossuthnak családja van, melyet munkájával táplál s Olaszországba menve, e munkát nem folytathatja, ez okon ő nem 25, hanem összesen 50 ezer frankkal fog rendelkezhetni.

Ebből Kossuth fel is vett 25 ezer frankot s ebből tartotta meg Olaszországba utazása előtt a londoni, manchesteri, glasgowi, bradfordi nagy és költséges meetingeket, a végezt, hogy az osztrákhöz szító akkori tory kormány a közvélemény nyilatkozatai által a beavatkozástól visszatartóztatásék. Mi meg is történt, sőt az e meetingek által felvilágosított közvélemény a tory miniszterium megbuktatására s egy magát a be nem avatkozásra kötelezett whig miniszterium kormányra-jutására se volt befolyás nélkül.

Ezen költségek annyira kimerítették a felvett 25 ezer frankot, hogy még elutazása előtt kénytelen volt a hátralevő 25 ezer franknak még felét, azaz 12,500 frankot a már akkor Olaszthonban volt Teleki és Klapka által magának Londonba küldetni, hogy Olaszthonba indulhasson.

Mikor a háborúnak vége lett, kieszközölt a bizottmány minden mások számára gratificatiót, de Kossuth ilyet nem fogadott el, de még azon 12,500 frankot sem vette föl, melyhez már eredetileg joga volt. Sőt a villafrankai váratlan béke után egyik szövetséges fejedelem megüzente Kossuthnak, hogy ha már hazafiúi reményei nem teljesülhettek, örvendeni fogna, ha magára és fiaira nézve valamit tehetni alkalmat adna neki, mit azonban Kossuth a leghatározottabb módon el nem fogadott.

Hasonlóképen megköszönte volt Kossuth egy bizottmáynak jó szándokát, mely Kis-Ázsiából Angliába érkezők számára pénzt gyűjteni készült, kinyilatkoztatván a lapokban lord Dudley Stuart által, hogy maga és családja számára egy fillér segélyt sem fogad el.

Nem különben Amerikában, még mielőtt oda érkezett volna, aláírás nyitott számára, hogy megérkezésekor 100 ezer dollár ajándokkal üdvözöltessék. Több ezer dollár már alá is íratott, mikor Kossuth lord Dudley Stuart említett nyilatkozatával az aláírást megszüntette.

Igy utasított vissza Kossuth minden ajándékot, minden jutalmat, mit népek és fejedelmek iránta való tisztelet és rokonszenv jeléül ismételve kínáltak neki, s büszke lehet reá, hogy minden nélkülözés, minden fillér-számítási kényszerűség mellett, saját erejéből függetlenül megállhatott. A mi kevese van neki, azt munkájával szerezte.

Midőn Amerikából visszatérvén, az említett késerves szorultságban találta magát Kossuth, az öreg Walter Savage-Landor, annak valahogy neszét vevén, aláírásra szólította fel az angol nemzetet, nemzeti becsületkérdésnek nyilatkoztatván, hogy Kossuth szükségét szenvedni ne engedtesék. Meg is kezdődött az aláírás. De a mely perczben értesült erről Kossuth, azonnal tiltakozott ellene, kijelentve, hogy köszönettel veszi, ha valaki tanácsával utat mutat, miszerint családját becsületes munkával eltarthassa, de alalmazását senkitől el nem fogad.

Ekkor jött a jó tanács a felolvasások iránt. Sir Joshua Walmesley volt az első, ki azt tanácslá, s az angol nép, városok, testületek, nemes nagylelkűséggel siettek előtte e tért megnyitni, s még megtiszteltetésekkel halmozák el, hogy meghívásaikat elfogadja.

Elment tehát Kossuth városról városra, megmondva mindenütt, hogy nem mint politikai egyéniség, hanem mint kenyérkereső ember jön, s özőnlött a nép a felolvasásokra. Az első körutban, mely két hónapig tartott, 4600 font sterlinget vagyis 115,000 frankot keresett. Tett minden esztendőben két körutat, idő multával nem oly fényes eredmény-

nyel, de mégis mindig néhány száz font szerzeménnyel térvén haza.

E szerzeményből él Kossuth. Kamatai elegendők arra hogy visszavonuljon a társaságtól, de függetlenül megélhesen, bár oly szűken, hogy gyermekei saját fizetésökből kénytelenek a háztartáshoz járulni. De kegyelmére senkinek nem szorul, s valamint az említett fejedelem szíves ajánlatát elutasította, úgy soha sem az olasz királytól, sem kormánytól, sem senki mástól maga számára egy fillér ajándékot el nem fogadott, s meg vagyok győződve, elfogadni nem is fog.

A mi Kossuth külföldi működésének politikai oldalát illeti, azt a néz pont különbözősége szerint, helyeselni vagy kárhoztatni igen, de jóhiszeműségét, az akarat tisztaságát, s részben a munkásság nagyszerűségét tagadni nem lehet.

Alig menekült meg a török fogságból, mikor Amerikába átkelvén, a haza felszabadítására szolgálандó eszközökről gondoskodott, azokat nemcsak nevének fénye, hanem fáradságot nem kímélő szónoklata segítségével is iparkodván előteremteni. S mikor a decz. 2-ki államcsiny reményét egyelőre széjjelzúzta, a helyett, hogy az amerikai nép kinalt vendégszeretetét elfogadta, s magának a tengeren tul vagyont s nyugalmas életet, gyermekeinek pedig fényes jövőt biztosított volna, visszatért Európába szegényül, és nem tudva hova hajtsa le fejét, csakhogy hazájához közelebb levén, az eseményeket figyelemmel kísérhesse, s a mennyire ereje s a viszonyok engedik, az ország felszabadítására fordithassa igyekezetét. Addig is pedig, mig e pillanat elérkeznek, tollának és szavának varázshatalmával, miként már az Egyesült-államokban, Anglia és Skóciában megismertette a magyar ügy igazságát és barátokat szerzett annak mindenfelé.

Az 1859-ki háboru alkalmával ő hivatott meg a magyar ügy élére, mint feje az emigratiónak és képviselője a nemzet függetlenségi törekvésének. Munkásságát a villafrankai béke megakasztá, de annak célszerűségét úgy mások mint a bizottmány másik két tagja, kikkel mindent egyetértőleg tett, elismerték.

Hosszas lenne az 1866-ki hasonló törekvések meghiúsultának okait előadni, csak annyit említünk meg tehát, hogy azon alkalommal is a régi tevékenység és fáradhatatlanságnak adta jeleit, s azt Perczel igen jól tudja, hogy és miért nem vala része a Poroszországban történetekben, s ha Perczel most az Al-Duna felől tervezett vállalatot kárhoztatja, miért nem tette azt Turin és Flórenczben léte alatt? Ugy tudom, hogy ott mindent helyeselt, tökéletesen meggyezett Kossuthal, s ily értelemben irt Turinból levelet egy akkor még Londonban élő barátjának.

De bármint ítéljünk is a cél elérhetése végett választott eszközökről, a szándék tisztaságát csak vak szenvedély vonhatja kétségbe, csak irigység-szülte gyűlölet nevezheti Kossuth akármelyik cselekedetét árulásnak.

S ki az, ki ilyen vádakkal meri sujtani Kossuthot?

Lássuk ki ő, lássuk mit tett a hazaért Perczel Móricz a hosszú száműzetés alatt?

Maga vallotta meg ismételve, hogy mit sem tett, — hallgatott. S ha ő a semmittevés mentségére azt hozza is fel, hogy így, ha nem használt is, legalább nem ártott; én nem gondolom, hogy az attól, ki magának vezériszerepet követel, elég lenne; mert a vezérnek, de még az egyszerű harczosnak is, nem feladata a pihenés, mikor a haza „kinpadon hever.“ Az is meg volt már gyakran mondva, hogy a ki vesztég marad, az ugyan meg nem botlik, de nem is megy előre, és könnyű bírálni mások botlásait annak, a ki nemcsak töretlen és gödrös utakon nem, hanem épen nem jár, nem is mozdul. Különben sem hallgatása nem volt egészen önkénytes, mert ugy tudom, hogy biz ő szerette volna kiadni emlékiratait, ha talál kiadót; sem tétlensége nem volt megszakítás nélkül, ha e megszakításoknak nincs is miért örvendenünk.

Igy 1859-ben, mialatt Kossuth Párisban mulatott, hogy a teendők iránt értekezzék, Perczel is, elhagyva Jersey szigetét, megjelent s találkozott az addig untalan gyalázott férfiuval. Forró ölelések, baráti csókok jelezték a viszontlátást, de csakhamar, mikor hallá, hogy a háromtagu

bizottmány nála nélkül alakult meg, szitkokban tört ki és visszatérni készült, mely szándékról őt csak barátainak sikerült lebeszélni.

Annak, hogy Perczel a bizottmányba föl nem vétetett, mint azt Kossuth megmagyarázta, az volt oka, hogy az addigi alkudozásokban részt nem vett tagnak befogadása azoknak megegyezését nem birta, a kiktől ügyünk előmozdítása függött.

Mialatt az ujonnan alakított bizottmány elnöke még előbb Londonba visszatért, Perczel Olaszországba indult. De már kevés nap múlva meg Párisban termett, miután Genuában az oda sietett honfitársakkal s különösen Szabó Imre ezredessel összeveszett, s ez utolsóra, mint beszéltek, kardot rántani akart volna.

Meglátogatván engem, ki még mindig Párisban időztem, úgy adta elé nekem a dolgot Perczel, hogy Genuában rossz szellem uralkodik, Kossuth ellen terveket forralnak, és hogy ő azért veszett össze Szabóval és jött el Olaszországból. Azt tanácsoltam neki, menjen Londonba, beszéljen Kossuthal és fogjanak kezét, hogy így minden cselszövényt meghiusítsanak.

Nem emlékezem már, Londonba ment-e vagy pedig Jerseybe tért vissza, elég az hozzá, mikor Kossuth is Olaszországba ment, s vele én, Perczel is oda jött. Azonban itt ismét összeveszett a bizottmánynyal, — a melynek ülésébe ő is meghívatott, — és pedig azért veszett össze, mert a legióhoz ujabban meghívandó tisztek között testvérének neve nem fordult elő. Hiába mondtuk neki, hogy csak alattas tisztek hívatnak, a jelenlevő törzstisztek ugyanis nagy számmal levén már s hogy, ha van is egy törzstiszt a meghívottak között, azt kivételképen engedte meg az én kérésemre a bizottmány, miután arról biztosítottam, hogy P. L. barátom, ha kell, századosi tisztet is kész lesz teljesíteni. Perczel semmire sem hallgatva, indulatteljes szavakban fakadt ki Kossuth és a bizottmány ellen, s daczára annak, hogy erről már előttem lemondott, ismét előbbi igényével állt elő Isten átkával fenyegetőzve, ha a bizottmányba föl nem vé-

tetik, mert ha az első helyet Kossuthnak átengedi is, a másodikat magának megköveteli. S midőn Kossuth kijelenté, hogy a bizottmány nem választott, hanem a szövetséges hatalmak által megállapított testület, s neki nincs hatalmában reájuk másokat felkényszeríteni, Perczel dühösen felpattant, és szitkok között a gyűlést elhagyta. Pár nap múlva a béke mindnyájunk működésének véget vetett.

1866-ban szintugy eljött Perczel Móricz brüsseli magányából.

Fölkeresvén Párisban, tudtomra adta, hogy Olaszországba megy Kossuthhoz, el levén határozva egyetértőleg működni vele. Örültem e szándéknak, s arra kértem, hogy ha netalán újra valami baja lenne az emigratio főnökével, közölje rögtön velem, hogy én mindkettejüknek barátja, a dolgot kiegyenlíthessem.

„Légy nyugodt, viszonzá látogatóm, erősen el vagyok tökével jó egyetértésben maradni Kossuthtal, így — hiszem — megmentjük a hazát.“

Turinba érvén, a volt kormányzó igen szívesen fogadta régi ellenesét, s arra kérte, legyen az ő vendége mig Turinban maradnak. El is fogadta Perczel a meghívást s darab ideig a legszebb összhang uralkodott a két hazafi között. Azt mondván Kossuthnak, hogy vele mégyen, de más után nem, s hogy ne nevezzen bizottmányt, az nem kell, ő bizottmányt nem akar, kérdé: mi lesz az ő állása? Kossuth azt felelte, hogy kettőt fog megpróbálni: vagy azt, hogy ha a háboru csakugyan kitör, de mi mindjárt kezdetben nem indulhatnánk, ő mint magyar tábornok s a magyar érdekek képviselője lehessen jelen a főhadiszálláson addig, mig haza felé indulhatna s a Duna mellékén alakítandó sereg vezérletét átvehetné; vagy pedig azt, hogy neveztessék ki a magyar foglyokból szaporítani remélt legió főfelügyelőjének, a legió parancsnokságán, mig az Olaszországban van, nem levén tanácsos változtatni. Perczel erre azt felelte, hogy ezt nem is kívánja, ő már öreg, törődött ember, nem bírná a fáradtságot, s tökéletesen megnyugodott a Kossuth szándokaiban.

Következett a Komáromy és Csákyval való állapotadás,

melyet a kormány mulhatlan feltétel gyanánt tett Kossuthnak elébe. Perczel jelen volt, beszélt órákig mindenről, leginkább saját nagy érdemeiről, hanem az elvileges állapotásokba belenyugodott, s Kossuthnak állott tisztében azokat a kormánynál keresztül vinni.

Midőn Kossuth e végett először szólott, az elvi dolgon tul Perczelnek a főhadiszállásra küldését is megemlíté, de ez határozottan el nem fogadtatván, a legió főfelügyelőségét hozta szóba. Erre nézve nem volt ellenvetés, de az kívántatott, hogy előbb szoritkozzanak az egyesség alapjának s feltételeinek megállapítására s elfogadtatására, aztán majd kerülhet a sor a személyekre is.

Az alkudozások folytak, végre egy igen magas személy magához rendelte Kossuthot és Türrt.

Hát engem miért nem hivat? — pattant fel Perczel Móricz, — hát ki az a Türr, hogy őt hivatja, engem pedig nem?

Mikor visszajöttek, elmondta Kossuth Perczelnek a kihallgatás eredményét.

— Hát rólam mit beszéltetek? — kérdé egyszerre Perczel.

— Rólad? Semmit, nem volt ott arra sem hely, sem alkalom.

— De hát mit beszéltetek, ha rólam nem beszéltetek? Hiszen csak ez a fontos, ez minden, a többi mind csekélység.

Kossuth iparkodott nyugasztalni őt, azt mondván neki, hogy mindennek van ideje, csak legyen türelemmel, kieszközlí számára a főfelügyelőséget, a mint ígérte. De Perczel mind dühösebb és dühösebb lett. Nem szorult ő, ugymond, Kossuthra, maga is tudja az utat a királyhoz, Ricasolihoz stb.; szörnyűség, hogy őt, egy Perczelt, ennyi napon át senki figyelemre nem méltatja; — és így tovább az önhittség húrján.

Végre jónak látta Kossuth őt egész szelidséggel figyelmeztetni, hogyha tudná, minő véleménynyel vannak felőle, várna békével s nem igen óhajtana körükbe tolokodni. No csak ez kellett; addig faggatta Kossuthot, míg ez végre

megmondta neki, hogy bizony róla azt tartják, hogy nála a szenvedély és önistenítés néha elragadják az ész szekerét.

— Azaz: hogy őrült vagyok? Ugy-e azt mondták? Tudom, hogy azt mondták; hát te, te is őrültnek tartasz?

— Ha annak tartanálak, nem beszélnék veled, — viszonzá Kossuth.

— No mond meg nekik, hogy több eszem van nekem, mint neked is nekik is.

De ez még mind megjárta volna a többivel, ha fejébe nem veszi, hogy Kossuth Türrt akarja kineveztetni a legió főparancsnokának. Magyaráztatta neki Kossuth, hogy Türrnek más rendeltetése van. Ennél vagy valami más pontnál a volt kormányzó fia Lajos annyit mond, hogy hiszen éppen most irták le az erre vonatkozó irományt. Mire Perczel dühösen felkiált: „Fiadat pedig kergesd ki a szobából, mikor velem politikáról beszélsz.“

— De már azt nem teszem, — viszonzá az atya.

— De tenned kell, a Komáromyékkel való értekezés alatt sem kellett volna jelen lenniök.

— Ismerjük mi a minket illető helyet, mond erre Lajos, — ki Ferencz bátyjával együtt atyjának titkáruul szolgált, — mi egy másik asztalnál félre vonulva ültünk, s egész hosszú este egy szót sem szólottunk.

— Te pedig hallgass, mert pofonváglak, riadt reá Perczel.

E durva sértést az ifju férfi nem tűrhelvén, felkiálta, hogy azért Perczel elégtétellel tartozik neki, s mikor emez azt viszonzotta, hogy ő senkivel sem viv párbajt, azt a választ kapta az ifju Kossuthtól, hogy a ki őt ok nélkül megsérti, aztán elégtételt adni vonakodik, azt ő uton utfélen megkorbácsolja. Erre Perczel átkozódva kirohant a szobából.

Ez az utolsó törés története.

De azért Kossuth kinevezette a Perczel fiait tiszteknek, vétetett számára utijegyet vissza Flórenczből Brüsszelbe, s kifizette Telkessynél adósságát, pedig a magáéból. Ezek a beadott számadásban nincsenek benne. Pár nappal ezen események után, s még Perczelnek elutazása előtt, megérkeztem én is Flórenczbe.

Történetesen ugyanazon fogadóba szálltam, a melyben Perczel lakott.

Felkeresvén a tábornokot, ez rendkívül megörült eljövetelemnek. „Már el akartam utazni, — kiálta fel örömben, — de most maradok, mert remélem minden jóra fog fordulni, hogy te eljöttél.“

Azonban sokkal frisebb és mérgesebb levén a seb, mintsem annak behegesztését megkísérhettem volna, s mindinkább meggyőződván arról, hogy Perczel magán uralkodni nem tudó természete mellett a kibékülés tartós úgy se lehetne, de még rögtöni cselekvésre nem is levén alkalom, a viszony módosítását meg se kíséreltem, hanem azért a barátságos érintkezést fentartottuk egymással, míg azt Perczel, épen oly váratlanul mint ok nélkül, meg nem szakította.

Nem tartom feleslegesnek ezen törést elbeszélni, ez is bővebben kimutatván, mennyire lehetetlen Perczel Móriczzal véleménykülönbség mellett sokáig megfélni.

Alig egy héttel reá, hogy oly meglepődést tanusított megérkezésemén, valamely nap ebédre mentem a szokott étházba, s a már ott levő Perczel mellé ültem.

— Tudod-e, kérdé tőlem csakhamar, ki árulta el az osztráknak az olaszok hadi tervét?

— Hát elárulták?

— El ám, még pedig T . . . árulta el, felelé Perczel.

— Az Istenért, hogy mondhatsz olyat arra, ki 18 év óta harczol és ontja vérért Olaszországért, s most is az osztrákok ellen indult kockáztatni életét.

— Hát minek ajánlotta R . . . t a főhadi szállásra?

— Én nem ismerem ezt, azt se tudom ki ajánlotta vagy nem.

— No de az ugy van a mint én mondom, én nem beszélek hiában.

— Ugyan hagyj fel gyanúsitásaiddal, hagyj legalább békében ennem.

— Már pedig, szóla ingerült hangon Perczel, ha valaki a közügyekbe befoly, meg kell hallgatnia az ily fontos dolgokat.

Erre én többé egy szót se szólottam, a min Perczel ugy felháborodott, hogy ezeket monda nekem:

— no már látom, te is olyan vagy mint Kossuth, Kossuth olyan mint Görgey, és egy kis szünet után: gazemberek.

El lehet gondolni mennyi önmérsékletembe került, hogy ezen hallatlan sértésre nem csak mit se feleltem, hanem — a jelenlevő idegenek miatt — külsőképen egészen nyugodt maradtam.

Perczel még tovább mormogott valamit, azután elhagyta a vendéglőt.

Elvégezvén én is az ebédet, egyenesen Telkessy ezredeshez siettem, megkérendő ezt, hogy Perczeltől elégtételt kívánjon nevemben.

— Mit, még Irányi kér tőlem elégtételt, — csodálkozék Perczel, — hiszen ő sértett meg engem, nem akarván hallgatni reám, s különben is az politikai dolog, azért nem lehet elégtételt követelni, meg én nem is adok elégtételt senkinek.

E hírrel visszajövéen Telkessy, azt nyilvánította előttem, hogy ezentul maga sem társalkodhatik többé Perczellel.

A dolog ennyiben volt, mikor harmadnapra meglátogatván Telkessyt, nála találtam Perczelt, Ihász ezredest és Benedikty őrnagyot.

— Jó hogy jön, — kiáltá előmbe ez utóbbi, — épen készültem menni önhöz, kijelentendő a tábornok ur nevében, hogy visszaveszi sértő szavait.

— „Nem azt mondtam, hogy visszaveszem szavamat, — vága közbe Perczel, — csak azt mondtam, hogy én Irányit becsületes embernek tartom.“ Majd lassan-lassan, a nélkül, hogy valaki bele szólt volna, oly indulatra fokozta maga-magát, hogy felkiáltott: „tehát legyen, már most nemcsak Irányival, hanem Kossuthal is megvívok élet-halálra“ s kirohant a szobából.

A ki a jeleneten leginkább elhült, az maga a tábornok megbizottja volt, a kit azonban megkértem, tudatná Perczellel, hogy még most is rendelkezésére állok.

Nem telt bele egy negyed, mikor az őrnagy visszajött azon üzenettel, miszerint a tábornok ismételvén a már előbb mondottakat, mennyire szeret és becsül ő engem, kéret minket, Telkessyt meg engem, menjünk hozzá baráti jobbot szorítani vele.

Természetesen nem hajtottunk e meghívásra; hanem másnap, mikor épen a lépcsőn a szobámba felmentem, Perczel megállított és nyujtotta jobbját, mit én azonban csak azután fogadtam el, miután kinyilatkoztatta, hogy szavait visszaveszi.

Néhány nap ezen kellemetlen történetek után, elhagyta Florenczet.

Már előbb hasonló esete volt Brüsszelben egy törzstiszttel, a kit legnagyobb gazembernek szidalmazott, de azért az elégtételt tőle is megtagadta. Azt már ő így szokta. Csak az előtte a becsületes és derék ember, ki őt legnagyobb hadvezér és államférfinak, s a mellett a többieket haszontalan vagy rossz embereknek hirdeti, a ki ellenben ez iránt nem ért vele egyet, az „gazember“, hazaáruló és enyhített kifejezéssel élve, otromba. Alig ismerek a forradalom férfiai közül, legyenek azok még életben, vagy már eltemetve, természetes halál vagy a hohér áldozatai, a kit Perczel legalább is egyikével ezen czimeknek ne tisztelt volna meg. Ő az „áruló, gazember, otromba“ szókat csak úgy ejti ki a száján, mint más ember a „jó reggelt vagy a jó éjszakát.“

Ezek, úgy hiszem, untig bebizonyítják mennyire önhitt, önző, dőlyfős, szenvedélyes, sértegető és másokkal megférti képtelen ember Perczel Móricz. S hogy ezen szerencsétlen tulajdonai egyéb roszt nem szültek kellemetlenségeknél, csak annak köszönhető, hogy egyetlen, de egyetlen párthive sem volt az emigratióban.

A mi már azon állítását illeti a tábornoknak, miszerint „nem fogadott el soha senkitől jutalmat és csak hazájától fogadhat el, visszautasított mindent, még a legjobb szándék-ból történt kínálásokat is“, — erre nézve is kell egy kis megjegyzést tennünk.

Mellőzve azt, hogy 59-ben úgy a táborba szállási átalányt, mint később a gratificatiót elfogadta, azt sem

ismételve, hogy 66-ban az utijegyet s a Telkessynél levő adósság kifizetését szintén elfogadta, csak azon egy dologra szabadon Perczelt emlékeztetnem, a mit kár volt elfelejtenie, hogy idegen fejedelemtől, ugyanattól, kinek ajánlatát Kossuth el nem fogadta, huzott évdíjt, s hogy 1866-ban azon személytől, kinek utján évi díját kapni szokta, megtudakolta, vajjon nem lesz-e ellenvetése az adakozónak, hogy ő Oláhországba menjen.

S ha a díj elfogadását szövetségéstől, ki azt a nagyszámu családdal megáldott magyar tábornok iránti jó indulatból adta csupán, ki lehet menteni, az már bajosabban igazolható, hogy tudakozódott utána, vajjon nem lesz-e ellenére az idegen fejedelemnek, ha ő hazája megmentése végett indul valahova.

Ezeket tartottam szükségesnek Perczel Mórnak emigrationalis életéből az ő vádjai következtében megjegyezni. Hátra van, hogy a pesti és fehérvári beszédek némely más részleteire tegyek még észrevételeket.

Nem tudom, min kezdjem, az önistenítés, a rágalmazás vagy a zsarnokság bizonyítványain. Mind a három nemből nagy bőség uralkodik a két beszédben.

Megfelelkezve arról, hogy a képviselőházban nemrég maga tiltakozott az ellen, miszerint a 48-ki átalakulás érdeme csupán egy emberre ruháztassék, Perczel Móricz azt követeli, „hogy a 48-ki törvényeket ő szerezte a nemzetnek s azok védesét is ő eszközölte.”

En ugy emlékezem, hogy Perczel azon pozsonyi országgyűlésnek, melyen a 48-ki törvények hozattak, nem is volt tagja, s emlékezem, hogy ezen törvények alkotása alatt Pesten szerepelt a városi bizottmányban, s ha ennek megbízásából egy vagy kétszer fel is rándult Pozsonyba, hogy a Pesten óhajtott módosításait némely törvényeknek eszközölje, ebből még a legmerészebb költői képzelem sem következtethetik, hogy tehát a 48-ki törvényeket ő, nem pedig Kossuth, Batthyányi, Szemere és más tagjainak indítványára a pozsonyi országgyűlés szerezte.

S miután így teremtette a 48-ki törvényeket, a teremtés második napján teremtette a honvédsereget.

Már egy csabai levélben, mely aligha nem az akkori pesti radikál kör jegyzőjétől származik, meg volt mondva, hogy a honvédséget Wesselényi és nem Perczel indítványozta a nevezett körben, ámbár még valaminek az indítványozása és létesítése között igen nagy a különbség. S ha tudjuk is, hogy Jellasics közeledtére Perczel lelkesen toborzott Pesten egy csapatot, melynek élén azután ki is indult a táborba, még ezt se nevezhetjük honvédseregnek, azonkívül hogy már akkor az első tiz zászlóalj régideje létezett és vitézül harczolt.

Azt is a legnagyobb retorikai szabadsággal mondhatja csak: „hogy három sereget szerzett, s mindig teljes siker koronázta eljárását.“

A Jellasics elleni seregből, ha szerzésnek lehet nevezni, legfeljebb azt a csapatot szerezte, a melynek toborzását elősegítette. A másodikat, mely alatt alkalmasint a szerbek ellen vezetett hadtestet érti, Szegeden és környékén találta, mikor a parancsnokságot átvette. S végre a harmadikat szintén a kormány bízta reá Czechlén.

Én nem akarom Perczel hadi babérait kevesbiteni, de azt mégis nehéz elhitetni magunkkal, hogy a 4000 nagyrészt ujoncz huszárral vívott s visszavonulással végződött erőltetett hadikémlet Turánál úgy megijesztette volna Paskievitset, hogy a miatt a maga 200,000-nyi hadával ki akart volna vonulni az országból, mert ha az úgy lenne, akkor nem, mint a magyar tábornok dicsekszik, a „turai lovassági csatának“, hanem az orosz fővezér gyávaóságának nem lenne párja.

Mit mondjunk azon elferdítésre, mikor egy Angliában mondott beszédét idézve, azt mondatja Kossuthal Perczel a keleti háboru alatt: „markomban van Ausztria és a dynastia és én mégis megmentem“, — holott, az 1848-ki márcziusi napokról szólva, a mikor t. i. az országgyűlési küldöttséggel Bécsbe rándult vala fel Kossuth és valóban ura volt a helyzetnek, így mondotta: markomban volt Ausztria és a dynastia sorsa, és mégis megmentettem.“ — Hát azon ráfogást minek nevezzük, mintha „Kossuth szökött volna ki első hazából“ — holott Horváth Mihály tanúsága sze-

rint *) első, ki augusztus 14-én török földre lépett, épen maga Perczel volt, míg Kossuth csak ötödnapra, aug. 18-án érkezett Turnul-Szeverinbe.

De hagyjuk ezen nevetséges öndicsőítéseket, hagyjuk ezen és más rágalmakat is, miket úgy Kossuth, mint azok ellen szór, kiket „megvesztegetett demagogoknak“ keresztel: csak azon helyeket emeljük még ki beszédeiből, melyek zsarnoki egyeduralkodási hajlamáról tanuskodnak.

Es itt először és főleg kiemeljük azon önkényt, melyet a központi honvéd bizottmány ellen gyakorolt, a midőn először is a nyilvános többség ellen a maga akaratát jelentette ki határozat gyanánt, s midőn ez ellen a többség tiltakozott, a bizottmányt, mely az elnökkel együtt az országos honvédeggyülésnek köszöni eredetét, s így csak ez által lenne elosztható, maga hatalmából felosztatni, s ezen törvénytelen s önkényes tettét nem az országos honvédeggyülés, hanem egy ennek alárendelt, a buda-pesti honvédeggyülés által jóváhagyatni akarta.

De kitűnik dictatori ösztöne abból is, a mit valamely honvédnek Debreczenben mondott, t. i. „hogy ő nem fogad el tanácsokat, hanem parancsol.“ Ezt még az orosz autocrata se mondaná, tudván, hogy tanácsra még a legbölcsebb s a leghatalmasabb ember is szorul. Ennél eszembe jut a tábornok hasonló nyilatkozata még a forradalom idejéből.

A július 2-kára 1849-ben Pestre újra összehívott országgyűlést megelőző napon, értekezetet tartott a képviselőház a megyei nagy-teremben. Arról folyt a tanácskozás, mit lehetne mindenekelőtt tennünk a haza megszabadítása érdekében. Szacs vay Imre azon nézetből indulván ki, hogy a népet még nagyobb erőfeszítésre kellene buzdítani, a hűbériség maradványainak eltörlését ajánlotta. Utána, ha jól emlékszem, Madarász József emelt szót, gondolom támogatva az előtte nyilatkozott képviselőt. Én a zsidók egyenjogosítását ajánlottam a ház figyelmébe, mint oly rendszabályt, melyet immár rendzavarás félelme nélkül törvénybe iktatni lehet, s mely általegy régi igazságtalanság jóvátéte-

*) Magyarország függetlenségi harcza III. kötet 580. lap.

tik, s egyszersmind ötszáz ezer honfitárs szorosabban kapcsoltatik a hazához. Perczel szemben ült velem, s mikor elvégeztem rövid indítványomat, szomszédjához fordulva, de meg-meg reám vetve szemeit, kifakadt azok ellen, „kik, mikor a haza veszélyben forog, hűbériség eltörlését és zsidóemancipatiót emlegetnek.“ Észrevéve, hogy reám célloz, azt kérdezém tőle, hogy ő miért nem szól hát, s miért nem mondja meg, mit kell tenni.

— Én csak parancsolni szoktam, — viszonzá a zsarnok szárazon.

— Hohó, de nem itt — tiltakozám én, — hanem odakünn a katonáknak parancsolhatsz.

De nemcsak zsarnoki hatalmat követel magának Perczel, hanem annak örökkévaló tartását is igényli.

— Ha honvédek vagytok, — mondá többi között a budapesti honvédgyűlésen; — vezérek vagytok, s mig ti honvédeknek nevezitek magatokat, vezéreknek kell elismernetek.“

Nem örökös dictatura-e ez, dictatura, melyet nem az országgyűlés veszély idején ruház a bizalmát leginkább érdemlő polgárra, hanem dictatura mit önhatalmilag ragad magához s sok egyenrangú tábornok közül valamelyik? S nem praetorianus sereggé akarja e sülyeszteni a haza védőit, mikor csak maga iránti engedelmisséget hirdet nekik? Valóban nem tudom, min csodálkozzam inkább, az ily önkény, az ily zsarnokság, az ily követeléseken-e, vagy pedig azon, hogy találkozott a szabadságért küzdött honvédekből álló testület, mely ezen kényuri tetteket és követeléseket nemcsak helyeselni, de meg is tapsolni képes volt.

Szabad emberek senkinek önkényét nem tűrhetik, szabad emberek egy polgárt sem, legyen az maga Washington, nem emelnek törvény és jog fölé. Oly szellem, minő a budapesti márczius 29-ki honvédgyűlésen nyilatkozott, a szabadságnak sirját ásná meg.

És most egy utolsó szót Perczel Mórhoz.

Az országok veszedelmét nem azok okozzák többnyire, s nem azok okozták a magyar hazának is bukását, kiket az ellenség pénzen vásárolt meg és tett árulókká, hanem azok,

kiket irigység, féltékenység és nagyravágyás vezetett tetteikben, s kik, mivel másoknak érdemeit, elsőségét elismerni nem akarták, viszálykodást és ezzel gyengülést és romlást idéztek elő.
Irányi Dániel.

Perczel Mór tábornok beszéde, melyet f. é. márczius hó 29-én a budapesti honvédegyelet közgyűlésében elmondott, immár a közvélemény ítélő széke előtt áll.

E beszéd a mint először nyomtatásban megjelent, egyoldalú, a lehetőségig hüven, a gyorsíró kezéből küldjük meg azt nektek, bajtársak! olvassátok komoly figyelemmel és ítéljetek.

A fölkérés, s illetőleg hivatalos fölhívás, melyet a „Pesti Napló“ f. hó 2-ki 5382-ik számában intézett hozzátk, ama beszédnek utóhangja, azon eltéréssel, mikép tartalma kizárólag az általatok a k. m. évi julius 8-ki közgyűlésen megválasztott központi választmánynak többsége ellen van irányozva.

A tábornok azt állítja, hogy őt márczius 29-ki beszédének ott, és úgy elmondására a hol és a miként azt elmondá, a központi választmány egyrészének f. é. február hó 10-ke ótai eljárása indította.

Ide mellékelt jegyzőkönyvünkből megértitek bajtársak február 10-ke ótai eljárásunk mivoltát. — Rövid kivonatban, de hüven, minden commentár nélkül, a való tények foglalvák benne.

A márczius 29-ki beszéd indokának lenni állított amaz eljárás tulajdonkép két pontból áll:

egyik, hogy február 10-én tartott választmányi gyűlésünkből fölkérni határoztuk a tábornokot, mikép, miután a delegációba távoztakor a választmánynak távolléte alatti működésére nézve az alelnökökkel szót sem váltott, ha jövőben hosszabb időre távoznia kellenék, az elnöki teendőket a megválasztott 2 alelnök közül a jelenlevőnek, annak rendje szerint oly végből adja át, miszerint a választmány működése gátolva ne legyen. És hogy ezen határozatunkat az akkor Bécsben, a delegációban foglalkozó tábornoknak meg is küldöttük;

a másik az ismeretes, de ide mellékelt jegyzőkönyvünkben is tüzetesen előadott Mikárféle ügy;

mindakettő a közp. választmány hatásköréhez tartozó, tisztán beligazgatási magán ügy.

Az ország honvéd-egyleteinek közgyűlése által megállapított, s kezeitek között létező alapszabályok az egylet elnökségéről szóló V-ik fejezetének 4-ik szakaszában szóról-szóra ez áll:

„(Az elnök) a közgyűlésben a beérkezett s már a bizottság által megvitatott tárgyakat előadatja, a tanácskozást vezeti, s a rendre felügyel, a kérdéseket felteszi, a felmerült és megvitatott tárgyakban a gyűlés határozatát kimondja, és a netalán rendetlenkedő tagokat rendre utasítja.

Ugyanazon fejezet 7-dik szakasza ekképen szól:

„az alelnökök ugyanazon jogok, köteleességek és megszorítások föltétele alatt tartoznak az elnök teendőit annak akadályoztatása esetében végezni.

Tisztán áll ezekből bajtársak, hogy miután az elnök szó nélkül külföldre távozott, következőleg a választmányban elnökölni gátolva volt, a választmány a tábornok által kifogásolt eljárásában szorosan az alapszabályokhoz ragaszkodott, —

és midőn a választmány a tábornokot az elnöki teendőknek távollétében rendben hagyását illetőleg az alapszabályok megtartására figyelmeztette, valamint midőn nem az ő akaratát és parancsszavát, hanem a választmányi többség véleményét követelte határozat-kép a jegyzőkönyvbe vezetetni — szoros köteleességét teljesítette, — melyért nektek bajtársak, — az ország honvéd-egyletei közgyűlésének felelős.

Ítéltetek, nem tisztán áll-e másrésről az is, mikép, midőn a tábornok Bécabé távozáva a választmányi működés folytatására nézve az alelnökök egyikével sem állott szóba sem,

midőn a választmányi többség véleményét figyelembe sem véve saját parancsszavát, akarta hogy határozatul jegyzőkönyveztesse, elnöki hatáskörét hágtá át s az alapszabályokat sértette meg.

De megsértette és valóban nagyszerűen compro-

mittálta a honvédugyet legfőleg azért, hogy midőn f. é. márcz. 25-én asztalverésben és parancsszavakban kitörő indulatrohamai miatt, tettelességek elkerülése tekintetéből, a választmányi gyűlés eredménytelenül eloszlott,

ő a központi választmánynak tisztán beligazgatási magánügyét, melyet alapos indokolhatás esetében előtökbe, bajtársak! az ország honvéd-egyleteinek közgyűlése elébe kelle vala terjesztenie — a budapesti egyes honvédegylet közgyűlésének bírálata alá vitte át,

és ott a mellett, hogy ezen tisztán magánügyet oly tárgyakkal hozta kapcsolatba, tulajdonképen pedig oly tárgyak előhozatására használta fel ürügyül, melyek sem egyes honvédegylet, sem az ország összes honvédegyletei közgyűlése tanácskozásának ez idő szerint tárgyait észszerűleg nem képezhették, —

egyszersmind szentségtörést követett el a tábornok multunk már hamvadó, mindenha szent emlékei ellen! — és könnyelműen megkáromolta a kegyeletet, melyet lelkeink mélyén, a még élők iránt ápolunk;

ezenfölül magát és a budapesti honvéd-egyletet az általok országos közgyűlésileg megválasztott köz. választmány fölébe emelve a választmány fölösztatását, további működéstől eltiltását — s február 10. ótai határozatainak semmisékül nyilvánítását a budapesti honvéd-egylet közgyűlésében határozattá emeltetni nem áttallotta, —

sőt ezen cselekményével egyéniségének hizelgő diadalt készíteni — minden gondolkozó és igazán érezni tudó honvédet azonban mélyen megbotránykoztatni látta jónak.

Itéljetez bajtársak! itéljetez higgadtan; de itéljetez megemlékezvén, hogy miután bizalmatok az ország honvéd-egyletei közgyűlésének bizalma, a magyar honvédek közügyeinek igazgatását s érdekeik fölött az örökösést a közp. választmányra ruházta;

lehet-e joga ezen elnöknek nélkülötekez és tudtotokon kívül az igazgató választmányról büntetlenül azt nyilvánítani, a mit példátlan önhittségének lázrohamában leirt e képen:

„elhatároztam és megrendeltem a közp. választmány-

nak felfüggesztését, betiltám és betiltom annak minden további összeülését és működését, semmisnek és érvénytelennek jelentve ki mindazon végzéseket és intézkedéseket, minőket február hó 10-ki távollétem alatt és azután tartott üléseiben hozott és tőn;“

és lehet-e joga a közp. választmánynak teendőit egy egyes honvédegylet választmányára átruháznia? és szabad-e ezen egyes honvédegyletnek az elnök ebbeli jogtalan cselekményét magáévá tennie és határozattá emelnie?

Nem lehet ez választott elnöknek joga sehol, soha és semmi körülmények között — és nem lehet, nem szabad egyes egyletnek az alapszabályok nyilvános megsértéséhez magát eszközül oda engednie, mert ha ez az elnöknek jogában állhatna, akkor az egyleti autonomia szójáték volna, — akkor a nov. 4-ki országos gyűlés nem elnököt, hanem egy csodaszarnokot választott volna, a ki a hazában létező honvédegyletek választmányait egyenkint vagy egyszerre, a mint szélsője hozza magával, felfüggesztheti, eloszlathatja, megsemmisítheti, —

a július 8-iki közgyűlés nem igazgató választmányt, hanem parancsszónak hódoló alárendelteként választott volna — kik nem igazgatni csak engedelmeskedni képesek.

A nov. 4-ki országos honvédgyűlés választott elnököt, alapszabályaiban fölruházta jogokkal — de megszabta kötelességeit is.

A július 8-iki közgyűlés igazgató választmányt választott ugyanazon bizalommal, melylyel az elnököt — és rendelte, miszerint a választmány tagjainak többsége dönt.

Ítéletek bajtársak a fenebbiek alapján, Perczel tábornok miképen élt elnöki jogaival és miképen teljesítette kötelességeit?

A közp. választmánynak a főnebbiekben kimutatott eljárása lett volna tehát a tábornok márcz. 29-ki szokatlan föllépésének és elmondott ismeretes beszéde indokolásának egyik része.

Következik a tábornok különös indokolásának másik része, melyet apr. 2-ki hozzátok intézett hivatalos felszólításában ad elő.

Előre bocsátva, mikép ezen fölszólításnak minden be-
tűje az elsőtől utolsóig dölyfös kicsinylés, gyanúsítás, vád
és rágalom láncolata a közp. választmány ellenében egy
részről, őt meg nem illető jogok magához ragadásával, az
alapszabályok, egyleti autonomia megsértésével, hiu öndicsői-
tés összehalmozása másrésről;

lehető kimélettel csak azért teendünk némelyekre meg-
jegyzéseket, nehogy határt nem ismerő önhittségében avval
találjon magának hizelegni, a kettős hatalmu és gondvise-
lésszerű vezér — miszerint hallgatásunkkal csakugyan beis-
mertük öndicsérései bombastjainak csak egyikét is,

azt állítja fölszólítása első pontjában. hogy távolléte
ideje alatt a honvédegyletek közp. választmányának egy-
része által nemcsak szent ügyünknek károsításával, de
mondhatni magának az országnak legfontosabb érdekei com-
promittálásával méltánytalan eszközlődés folytatott.

A választmány állítólagos egy részére vonatkozólag —
ide mellékeljük a közp. választmány összes tagjainak névsor-
rát, a mint azok a jul. 8-ki országos közgyűlésben eredetileg
megválasztva lettek.

A választmány — leszámítva azon tagokat, kik időköz-
ben kiléptek, jelenleg 29 tagból áll az alelnökökkel együtt.

Márcz. 25-én tartott választmányi gyűlésünkben 24 je-
lennvölt tag közül 16-an voltunk azon véleményben, hogy
nem a tábornok parancsszava, hanem a többség határoz —
és ezen véleményt követeltük határozatkép jegyzőkönyvez-
tetni — és mert ezt követeltük, és mert a tábornok azt
mondá, hogy annak kell történni a mit ő akar, oszlott szét
a gyűlés eredménytelenül.

Mai napon tartott választmányi gyűlésünkben a meg-
jelent 28 választmányi tag közül (a 29-ik hosszas betegsége
miatt meg nem jelenhetvén) alulirottak, tehát 28 választ-
mányi tag közül 24-én a vidéki egyletek képviselőivel együtt
pedig 28-an voltunk egy véleményben arra nézve, hogy a
tábornoknak a választmány felosztatni joga nincs — s hogy
a választmánynak az ország honvéd egyletei által reá bizot-
takban a szabályok értelmében tovább is eljárnia felelősség
alatti kötelessége —

és kötelessége egyszersem titeket bajtársak, a választmány körében történekről, s ezekre vonatkozólag tett lépéseiről értesíteni.

Világos ezekből, hogy a tábornok nem igazán mondja fölszólításában a parancs szavának hódolni nem akarókat a választmány egyrészének, mivel hogy az az egy rész történetesen a nagy többség -- t. i. 24—3 ellenében, 4-ik jelen nem volt beteg köztudomásulag véleményünket osztván.

Ítéltetek bajtársak szent ügyünk károsításával magának az ország legfontosabb érdekeit a kimutatott nagy többség compromittálta-e — ha csakugyan compromittálva vannak — midőn az alapszabályokhoz ragaszkodott, — vagy a vádaskodó tábornok, ki ezen nagy többség egyhangu véleménye ellenében elnöki parancsszavát követelte és követeli választmányi határozattá emeltetni?

Állítja továbbá, hogy a közp. választmány egyrésze épen a honvédség kettős érdekeinek kivivására fordított odaáldozó munkásságát megzavarni — elég hazafiatlan és embertelen vala.

A közösügyi törvény XIII. és XIV. szakasza a honvédelem szervezését az ország gyűlésének tartván föl, ez a delegatióban tárgyalható sem volt, valamint hogy a tábornoknak a delegatióban erre vonatkozólag tett minden indítványa a hírlapok szerint meg is bukkott.

Ítéltetek bajtársak, mi lehetett az a kettős érdek, melynek kivivására a tábornok oda áldozó munkásságot fordított — a delegatióban???

Állítja miszerint, hogy még nagyobb hajokat meggátolhasson, sőt talán egy országos kalamitásnak is elejét vegye, veti ismert tekintélyét és kettős hatalmát a mérő serpenyőjébe.

Mi alkotmányos polgárokul csak egy hatalmat ismerünk, a koronás fejedelem és országgyűlés által alkotott törvényt.

Alkotmányos hazában minden más polgárnak, legyen az a legnagyobb állásu bár, csakis hatásköre lehet — de hatalmát nem ismerjük el.

A tábornok kettős hatalmát tehát, valamint csak is

általa ismert tekintélyét, határt nem ismerő önhittsége szapan-buborékának — magát a tábornokot pedig ezen hatalommal egyáltalán föl nem ruházott elnöki föllépésével honvéd ügyünk ellenébenel követett vétkeért valóban calamitástartjuk;

és mint ilyennek elnöki hatáskörén túl terjeszkedő minden jogtalankodásai ellenében ünnepélyesen tiltakozván hasonló kifejezéseit, — milyenek:

vétkes lázítások,
mellékes czélokra törekvés,
lelkiismeretlen kuruzsolás fondorai,

személyes tekintélyemet? aláásni — hazafiatlan és embertelen vala, mint önhittsége lázas rohamaiban összekapkodott alaptalan rágalmakat férfias komolysággal visszautasítjuk.

A mi végre gondviselészerű vezérkedését illeti — erre nézve más volna talán hivatva komoly ellenvetést tenni — mi csak is a szentírás szavaival felelhetünk — bocsáss meg neki uram, mert ő nem tudja, hogy mit beszél.

Bajtársak! a tábornok a főtebbiek szerint magát a központi választmánytól elszakasztva, a választmány működését megszüntetettnek hirdetve, oly cselekményt követett el, melynek megbírálása és mennyiben a központi választmánynak ő elnöke lenni megszűnt, egyszersmind szükséges intézkedés tekintetéből is a központi választmány alulírt nagy többsége kötelességének ismerte az alapszabályok XI. fejezete 2-ik szakaszának értelmében az ország honvédegyleteinek közgyűlését f. é. május hó 4-ére rendkívülieg összehívni, s ezt veletek bajtársak fölvilágosító jelen nyilatkozatában tudatni.

Jertek és ítéljetelek.

Addig is azonban, mig ezt tenni fognátok, tartsátok fön a kapcsolatot, mely a közp. választmányt veletek, az ország honvédegyleteivel összeköti, az ügyünkre vonatkozó iratokat és pénzeket alelnök Benitzky Lajos ezredeshez (lak. nagyhíd-utca, most Deák Ferencz-utca 5. szám) küldeni sziveskedjetelek.

Bajtársak!

Egy fölötte sajnálatos esemény tény állása áll előttetek, — mind a két fél által előadva:

vegyétek, kérünk benneteket, legkomolyabban figyelembe; — jól meggondoljátok, mikép május 4-én hozandó ítéleteknek kiszámíthatlanok leendenek ügyünkre nézve következményei.

És még egyre gondolatok és emlékezzetek.

A szent oltár áll, melynek zsámolyához vivénk most husz éve kebleink tüzt.

Ez oltárra nézzetek és kebleitek rajta égő tűzésnek lángjainál olvassátok el, mit husz év előtt vérünkkel iránk oda emlékezetül, — hogy:

a szeretett haza boldogságának oltára sokkal szentebb, sokkal több áldásnak, dicsőségnek, nemes örömmek kútfeje — hogysen zsámolyánál egyebeknek szabad volna lennünk, mint a honért önzetlenül élni s halni kész hazafiaknak.

Eljen a haza!

Bajtársi és testvéri üdvözlettel.

Pesten, april 8-án, 1868., a központi választmány határozatából

Benitzky Lajos, alelnök ezredes;
Horváth János, alelnök ezredes;
Nagy Jenő, ezredes;
Sréter Lajos, ezredes;
Patay István, ezredes;
Földváry Albert, alezredes;
Hauser Károly, alezredes;
Clementis Gábor, alezredes;
Rákóczy János, őrnagy;
Virág Gida, őrnagy;
Toldy Lipót, százados;
Vidats János, százados;
Degré György, százados;
Sántha Péter, százados;
Nizsalovszky Antal, százados;
Kiss Miklós, százados;
Sebő Antal, főhadnagy;

Somogyi Pál, főhadnagy;

Muhoray Béla, hadnagy;

Dulovits Ernő, hadnagy;

Dienes Lajos, hadnagy;

Adamy Rezső, hadnagy;

Barsy József hadnagy, a választmány ideiglenes jegyzője;

B. Szentkereszty Zsigmond ezredes, a küüllőmegyei honvédegylet képviselője;

Csiky Sándor százados, az egri honvédegylet képviselője;

Tuczenthaler Lajos főhadnagy, a vasmegyei honvédegylet képviselője; és

Kühnel Ignác százados, a budai honvédegylet képviselője.

Ajánljuk olvasóink figyelmébe a következő műveket és lapokat :

A forradalom költészete. Költemények és közlemények az 1848/49-iki szabadságharcz idejéből. Egy vastag kötet. Szerkeszté *Áldor Imre*. Petőfy aczélmetszetű arcképével, ára 2 frt. Diszkötésben 3 forint.

Arany furulya. Versek és elbeszélések a forradalom napjaiból. A magyar nép számára szerkeszti *Áldor Imre*; ára 30 kr. Szinezett czimlappal.

Kossuth élete és pályája. 20 nagy iv legalább 20 képpel, írja *Áldor Imre*. Előfizetési ára 2 frt. diszkötés 5 frt.

Magyar ujság. Független 48-as irányu napilap, szerkeszti *Böszörményi László*, negyedévre 5 forint.

Nép Zászlója. Legolcsóbb számos képpel másfél iven megjelenő hetilap. Szerkeszti *Áldor Imre*, lapvezér *Madarász József*; ára egész évre 4 frt; negyed évre 1 frt; A megrendelési pénzek *Heckenast Gusztáv*hoz, egyetemutcza 4. sz. küldendő.
